د بهار خاوره

د هندوستان د شمال لویه ښېرازه زمکه چې په ختیځ کې یې بنګال په جنوب او لوېدیځ کې اړیسه، اتر پردېش او د مدهیا پردېش ایالتونه دي او شمالي څنډې یې د نېپال سره لګي بهار (بي هار تلفظ) نومېږي. ددی مرکزي ښار پټنه نومېږي. بهار یا ویهار په هندي کې معبد ته وای او ددی نوم علت ښای هغه په سوونو بودهاي عبادت خانې وې چې د ګیا په سیمه کې د مهاتما ګوتما بودها له مړینې وروسته جوړې شوې. په بهار کې ګیا (اوس ورته بوده ګیاوایي) د پټنې نه ۹۲ کلومیتره شمال ختیځ کې هغه ځای دی چې مهاتما بودها پکې د [illegible] ونې لاندې عبادت [illegible] چاپېر په لویه ساحه کې

Ketabton.com

ل په زرګونو د بودها
ـه چې بودهاي منونکي
ـا د هغې ونې د یوې
ـرایرینو د اصل ونې نه
ـوا د ګوتما منونکي به
ـساکهي (اپریل، می) په
ـی په څوارلسمه شپه به
ـ ورځې ته د نروانه نوم
ـوه کاله پخوا داسیمه
ـي پکې د هند د موریه
ـ دوی نامتو باچاهان
ـا باچا د افغانستان په
ـلري. اشوکا د بودهاي
ـس ستوپې جوړې کړې
ـکې شوې. دده یو ډبر
ـندهار وموندل شو چې
ـښې دي. په بهار کې د
ـنتون و چې څو پېړۍ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دولسمې او دیارلسمې میلادي پېړیو کې د ترکانو د حملو سره دا سیمه په زوال شوه او نالنده پوهنتون ورک شو. په څوارلسمې او پینځلسمې پېړیو کې بهار د افغانانو لاس ته ولوېدو او د خلجیانو (غلجیانو) او لودي واکمنو وساتلو. بیا شاه خوا سل کاله د شېر شاه سوري او دده د زامنو سره و تر څو مغل پرې برلاسي شول. دوه سوه کاله وروسته کله چې دا د مغلو نه د انگرېزانو ونیولو نو هغه پخواني عبادت ځایونه او مقبرې په کنډوالو اوختې وې. په نولسمې پېړۍ کې یو انگرېز لرغون پوه جارج کننگهم د اشوکا باچا له خوا جوړه لرغونې ستوپا بیا ومونده او ورو ورو ددې سیمې د لرغونې تاریخ ماتې کړې یو ځای کړې شوې.

د هند د وېش نه وروسته د بهار جنوبي برخه ترې بېله کړې شوه او د جهاړ کهنډ په نوم یې بل ایالت جوړ کړو. دلته اوس وویشت میلیونه خلک ژوند کوي. ددې شنې زمکې په ډېرو سیندونو خړوبېږي، چې گنگا، سون باگ متې او کوسي نومېږي. ددې ځای غرونه راج گیر نومېږي. د بودها منونکو لپاره د

ځلورو سپېڅلو ځایونو کې یو بوده گیا هم دې چې د دوی لپاره ورتلل یې فرض دي. دغسې په اتلسمې پېړۍ کې د سیکانو لسم مذهبي مشر گورو گوبند په پټنې کې زېږېدلی و نو اوس د سیکانو لپاره هم دا ځای د مذهبي اهمیت وړ دی. دلته د بېلا بېلو مسلمان واکمنو پر وخت د اسلام خپرولو کار دیني علماو کړی دی او د تصوف دځینو مهمو لړیو زیارتونه پکې شته دی. یو وخت دلته د اسلامي زدکړو لپاره به د هند او نورو هېوادونو نه خلک ورتلل او د علمي کتابونو د لیکلو اولوست لپاره یې شهرت لاره.

بهار څو سوه کاله د هند په لویه وچه کې د یو مهم مذهبي اوکلتوري مرکز په توگه پېژندل کېده، خو د هند د نورو سیمو په پرتله په اقتصادي توگه وروسته پاتې دی. حکومت اوس هڅه کوي چې دا د یو کلتوري مرکز په توگه نړۍ ته وروپېژني او اوس هر کال بوده گیا ته په زرگونو بودهاې د زیارت لپاره ورځي. د هندوستان د پښتنو په اړه د بهار په سفر کې مې ډېر خلک او ځایونه ولیدل، خو دلته د علمي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځېړنو لپاره ډېر څه اوس هم نه دي سپړدل شوي.

ددې کتاب لپاره مې د شېر شاه سوري په اړه لیکلي څوکتابونه او بې شمېره نوراسناد ولوستل او داسې راته څرګنده شوه چې په شپاړسمې پېړۍ کې د مغلو په امر چې څه ولیکل شول ، هم هغه تر اوسه د یو کتاب نه بل ته کډه کوي. مغلو شېر شاه ته د غاصب په سترګه کتل چې د بابر زوی همایون یې ایران ته په تېښته مجبور کړی و. د همایون د زوی اکبر په دور کې څو تاریخونه ولیکل شول په هغې کې دده پر ضد د تعصب نه کار اخستل شوی دی او کالکارنجن قانون ګو چې دوه واري یې په شېر شاه ځېړنې وکړې، دې وینا ته مجبوره شو چې ابوالفضل د پښتنو نه کرکه کوله.

له نېکه مرغه د پېښور پوهنتون د تاریخ استاد ډاکتر حسین خان په ۱۹۸۷ م کې د خپل تقاعد نه وړاندې د شېر شاه د ژوند او د هغه د پینځه کلنې دورې په اړه ځېړنې په کتابي شکل چاپ کړې او د هغه وخت له ډېروپېښنو یې پرده لیرې کړه. دده د ځېړنو اساس هغه اسناد او قلمي نسخې وې چې د بېلا

بېلو کتاب خانو کې یې وموندل. د ۲۰۰۲ م چاپ د بشیر احمد خان متېه کتاب د شېر شاه د وخت سیاسي حالات تحلیل کړي دي، چې د ځېړنو لپاره یې راسره مرسته وکړه. په سیمه کې د بهار د پښتنو په اړه هلته راته هر چا ډېر په جوش معلومات راکول او ما دپاره د افسانو نه حقایق بېلول ګران کار و، په تېره بیا هغو ټولو کلو بانډو ته ورتګ چې د پټنې نه هم د سوونو کلومیټرو په فاصله کې و، خو خپل زیار مې ایستلی چې د لیکلي او شفاهي تاریخ تر منځ توله برابره وي. دا کتاب د هغو لوستونکیو لپاره دی، چې د تاریخ مضمون ورته بې خونده ښکاري.

د سوریانو سفر

د اریایانو په وېدي سندرو کې د دریو سیندونو نومونه (کرومو، گوماتي او یویواتي) دي چې په شلمې پېړۍ کې لرغون پوهانو د کورمې، گومل (گومله) او د ژوب د سیندونو په توگه وپېژندل. د گومل سیند د غزني له لوړوچینو راوځي او په دوو لارو د سلیمان د غرونو ختیځ ته را بهېږي. دا سیند د وزیرو د سیمې نه په تېرېدو د ډېره اسمعیل خان جنوب لوري ته د لوني او کلاچي سره سره په اباسین کې ورگډ شي. د کورمې سیند د سپین غر جنوب نه راوځي او د بنو په شمال کې له عیساخېلو سره په اباسین کې یو ځای کېږي. د ژوب سیند پخپله د سلېمان د غرونو نه راوځي او کجورۍ سره د گومل

سیند سره یو ځای شي. په ویدي سندرو کې ددې درې واړو سیندونو ذکر ښيي، چې اریایان په دې سیمه کې مېشت واو کیدای شي چې ځینې ډلې یې وروسته له دې ځایونو پنجاب ته تللې وي.

له لرغونو زمانو راهیسې شپانو او کوچیانو به تل په داسې لارو تگ کاوه، چې د سیند نه به ډېر لرې نه و. د سیند اوبه د ژوند د ژغورلو هغه وسیله وه چې انسان یې تراوسه خپل تابع ساتلی دی. که دغه کوچیان د گومل له سیند سره سره له غزني روان شول نو وروستی پړاو به یې له ډېره اسمعیل خان سره نږدې اباسین و. د گومل شمال لوري ته وزیر او جنوب ته یې د ژوب سیمه ده. هاخوا د کندهار نه ورتلونکیو ته به د ژوب د لارې اباسین ته لاره لنډه وه.

د گومل وادي درې زره کاله پخوا ښې شنې درې لرلې او په وزیرستان کې د یوې غونډۍ د پاڅه د یو یوناني کلا اثار هم موندل شوي و. ښایي باختر یوناني دور کې دلته یا پوځ ساتل کیدو او یا به پوره ښار اباد و. د تگ او راتگ دا پخوانۍ لارې تر لسمې پېړۍ د تجارتي قافلو او پوځي لښکرو دواړو له خوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاربدې. غوري او غزنوي لښکرې هم له دې لارو هند ته ورتللې، تر دې چې په اتلسمې میلادي پېړۍ کې احمد شاه ابدالي هم پنجاب ته د لنډ ورتلو لپاره زیات وخت په همدې لاره تللی راغلی و.

په اوومې میلادي پېړۍ کې شنسب بن حریق د غور د قبایلو مشر او له پل قام سره یو ځای یې د اسلام دین منلی و. دده اولادونه افاغنه شنسب په نوم یادېږي چې پکې لودي او سور ټبر شامل و. د شنسب په شپږم کول کې ملک محمد سور د لسمې میلادي پېړۍ په پای کې د غور لومړی امیر شو. د غوردغرونو نه وراخوا په غزني کې هغه وخت ترکانو د خپل سلطنت بنسټ ایښی و، خو غوریانو ورته سرټیټ نه کړو تر دې چې سلطان محمود په غور حمله وکړه او امیر محمد سور یې له څو ملګرو سره ونیولو، غزني ته یې یوړو او هلته یې د "نې" په کلا کې بند کړل. وروسته دده پخپلې ګوتمۍ کې پټ زهر وخوړل او په بند کې مړ شو. دده ملګري شیخ اسعد سوري چې له محمد سوري سره یې نیولی و، د هغه په مړینې یوه مرثیه ولیکله چې په پټه خزانه کې راغلې او څو

بېته یې داسې دي.

نه له غرجه بیا راځي کاروان د مشکو
نه را درومي غور ته بیا جوپې د شار.
دا په څه چې محمد ولاړ له نړیه..
په ویرنه یې سو غور ټول سوګوار

د امیرمحمد سور نه وروسته علاوالدین او ورپسې غیاث الدین د غور باچاهان شول. که څه هم په لسمې پېړۍ کې محمود غزنوي اتلس واري د پنجاب او د هند په خاوره پوځ وړی او په هند او ملتان کې یې خپل والیان ټاکلي ول، خو په هند کې د یو اسلامي حکومت پلاز مېنه په لومړي ځل دغور واکمن جوړه کړه. معیز الدین محمد بن سام په دولسمې میلادي پېړۍ کې د شهاب الدین محمد غوري په نوم په ډیلي کې د مسلمانانو د لومړي سلطنت اساس کېښود. په ۱۲۰۶ میلادي کال کې دی د جهلم سره نږدې پخپله خېمه کې د سیمې د کهوکرانو له خوا ووژل شو او دده مړی یې د ګومل د لارې غور ته یوړو.

د پینځلسمې پېړۍ له پېل سره د مالوې والي دلاور خان چې د غورنه ورغلی و، د ډیلي د ترک باچا نه بېل

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوخپلواکه حکومت يې جوړ کړو. دده زوی هوشنگ شاه يو نوی ښار د "مانډو" په نوم اباد کړو او دلته يې ډېرې ودانۍ جوړې کړې، چې ځينې يې تر اوسه پاتې دي.

له څوارلسمې پېړۍ راهيسې د غور او د غزني نه هند ته د تجارتي قافلولاره هم په گومل وه. په پينځلسمې پېړۍ کې د سليمان له غرونو لوديانو په پنجاب او مرکزي هند کې خپل پوځي چاونۍ جوړې کړې وې. ددې پېړۍ تر وروستۍ لسيزې بهلول لودي په ډيلي کې دېرش کاله په کاميابۍ حکومت وکړو. د سليمان د غرونو هغه څنډه چې د گومل سيند غاړې ته غزېدلې دي، د زغرې په نوم ياديږي. دا سيمه ملتان سره د نږدې والي له امله په سرايکي ژبه کې "روهړي" بلل کېږي. د پنجاب نه راغلي مسافر د ډيلي د باچا بهلول لودي د حکومت خبرونه په زغرې کې د قام مشر ابراهيم خان ته هم راوړل. ډېرو خلکو هلته د پوځي ژوند له لارې خپلو کورنيو ته نفقه رالېږله، نور د ښېرازو زمکوخاوندان شول او په قام کې د سيالۍ شول.

په ۱۴۸۲ م کې د زغرې ابراهيم خان هم فکر کوي چې د متېو زور خو لري، نو د ورتگ فيصله کوي او له خپل زوی سره، چې حسن خان نوميږي د پنجاب د نارنال نومې سيمې ته ورځي. هلته د مهابت خان سوري چې د يو بل سوري سردار داود شاهو خپل خپلوانو نه و، په کور کې څو ورځې تېروي. دده نه د سيمې د نورو پښتنو په اړه معلومات اخلي او په حصار فېروزه کې يو بل افغان جمال خان سارنگ خاني ته د ملازمت لپاره ورځي. جمال خان دده صلاحيتونو ته په کتلو ورله په نارنال کې څو کلي د پرگنې په توگه او د څلوېښتو سپرود ساتلو دنده ورسپاري. د بهلول د حکومت پر وخت افغانانو لپاره د پوځي خدمتونو نه پرته په نورو کارونو بنديز و.

ابراهيم خان په لږه موده کې د پوځيانو د روزلو او د سپرو ډلو په تنظيم کې نوم وگټلو او حصار فېروزه ته يې کډه وکړه. حصار فېروزه هغه وخت د پنجاب يوه غښتلې پوځي چاونۍ وه او هلته ابراهيم خان ته د پوځي قطعې د جوړولو کار وسپارل شو. حسن هم پوځي خدماتو ته ملا وتړله او د بهلول لودي يو

(c) ketabton.com: The Digital Library

راجپوت سردار راې مل د ده مسلکي مشر و.

زیاتو تاریخونو دا اندازه لګولې ده، چې په ۱۴۸۲ م کې په حصار فیروزه کې د حسن د مشرې مېرمنې زوی وزېږېده. ده ته نیکه د فرید خان نوم غوره کړ. وروسته دې ماشوم د شېر شاه په نوم په هند حکومت وکړ. میا حسن په خپل استعداد د بهلول لودهي نږدې امیرانو په نظر کې راغې. په دوی کې یو تن عمر خان سرواني کاکبر نومېده، چې بهلول ورته د خان اعظم خطاب ورکړی و او د لاهور د ټولو قطعو مشر و. حسن یو څه موده له ده سره او بیا له جمال خان سارنګ خاني سره کار کاوو. فرید د وړوکي عمر نه په پوځي چاوڼیو کې هر ډول خلک لیدلي او دده ذهن به ورباندې اغېزمن شوی وي.

بهلول لودی پخپل ژوند کې د خپلې دوېمې مېرمنې زوی نظام خان د راتلونکي باچا په توګه وټاکلو. په ۱۴۸۹ م کې د بهلول د مړینې نه وروسته د هغه مشر زوی سلطان مبارک شاه ددې فیصلې نه سرغړونه وکړه او د باربک شاه په نوم یې په جون پورکې ځان باچا اعلان کړو. د بهلول یو ورورعالم خان هم پر تخت دعوا لرله او په کړه مانک پور کې د

سلطان علاوالدین په نوم یې ځان د هند د باچاهانو په توګه اعلان کړو. نظام خان د سکندر لودي په نوم د ډیلي پر تخت کښېناستو، نو ورور یې پخلا کړو خو وروسته یې ترې د جون پور سیمه واخیسته او جمال خان سارنګ خاني (لودي) ته یې په دې شرط وسپارله، چې دده لپاره به پکې دولس زره تربیه شوی پوځ ساتي.

جمال خان هغه وخت د حسن خان له کاره ډېر راضي نو جون پور ته د ورتللو وړاندې یې هغه ته په نارنال کې لوی منصب ورکړو. په نارنال کې د ابراهیم خان د مړینې وروسته د هغه پوځي قطعه هم حسن خان ته وسپارل شوه.

په ۱۵۰۷ م کې سلطان سکندر لودي د ګوالیار سره نږدې د اوانت ګړه د کلا نیولو لپاره پخپله د پوځ مشري وکړه. ددې کلا په حصارونو د دفاع لپاره راجپوت جنرال دا سیستم جوړ کړی و، چې لودي پوځ که په هر یو حصار د ورختلو لپاره چپاو وکړ، نو هلته ولاړ یو کس به صرنا (ناقوس) وغږاوه او د نورو حصارونو نه به ورته کومک راورسېدو.

کله چې سکندر لودي خبر شو نو خپل سپه سالار ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

یې وویل زمونږ په پوځ کې به داسې کوم کس وي چې د غشي په ویشتلو صرنا غړونکې ددې کارمخه ونیسي؟. د داسې کس لټون وشو او سلطان سکندر ته وویل شول، چې د ابراهیم سور زوی میا حسن یو تکړه غشی ویشتونکی و. د باچا په امر حسن د حصار د پاځه ولاړ صرنا غړوونکی وخارلو او د لودیانو د حملې پر وخت یې په یو غشي هغه په سینه وویشتو. د اوانت گړه کلا د حسن په پوځي مهارت د سلطان لاس ته ورغله او ددې د انعام په توگه یې ورته د بهار د سهسرام او د ټانډه د پرگنو انتظام وروسپارلو. له دې سره ورته د پینځو سووسپرو منصب هم ورکړی شو.

حسن ددی پرگنو چارې دومره په ښه ډول سر ته رسولې، چې دلته د اسونو د روزنې او د اسلحې د جوړولو کار هم پیل شو. هغه د سیمې له راجپوت خلکو سره ملگرتیا جوړه کړه. د جگدیش پور او د اجبن مشرانو د حسن خان په مرسته د خپلو حریفانو نه خپلې بایللې زمکې او کلي بېرته تر لاسه کړل.

د حسن خان څلور مېرمنې وې، چې یواځې د فرید او نظام خان مور پکې پښتنه وه. د ځینو تاریخونو له

مخې د سلیمان او احمد مور ورته گرانه وه او داسې ښکاري، چې د حسن د مېرمنو تر منځ د بنو سیالي او کینه د دښمنۍ تر حده ورسېده. فرید خان د خپلې مور تر اغېز لاندې او یا ښایي په کور کې د نانډریو د لاسه د سهسرام نه جون پور کې جمال خان سارنگ خاني ته ولاړو. د کور نه دده تگ د حسن په صلاح او مشوره نه و شوی او حسن خان چې خبر شو نو د معذرت یو لیک یې جمال خان ته واستاوه او د هغه نه یې خواست وکړ، چې فرید خان دې بېرته کور ته ورواستوي، خو په لیک کې یې دا هم وویل چې که فرید بېرته کور ته ورتلل نه غواړي، نو په جون پور کې دې دیني زده کړې وکړي او جمال خان دې فرید د خپلو وزرو لاندې ونیسي.

ماخذونه

۱. د وزیرستان د پولې سره د لرغونو توکو په لټه یو سفر. سر اورېل شټاین. ۱۹۲۷ م مضمون. جغرافیایي ژورنال ۱۹۲۸ م داپرېل ګڼه شاهي جغرافیې د ټولنې مجله. لندن چاپ.

۲. پټه خزانه. محمد هوتک بن داود. د پوهنې وزارت. دوهم چاپ. ۱۳۳۹ ه.ش. کندهار. ۳۸ مخ

۳. لودي پښتانه. عبدالشکور رشاد. د پښتو ټولنې د تاریخ او ادبیاتو څانګه. ۱۳۳۲ ه.ش. ۱۱۴ مخ

۴. شېر شاه سوري. داکټر حسېن خان. فېروز سنز لاهور ۱۹۸۷م ۴۰، ۴۵ ، ۵۴، ۵۵، ۵۲ مخونه

۵. شېر شاه سوري، یو نوی تحلیل. بشیر احمد خان متہ. اکسفرډ پوهنتون خپرونې. ۲۰۰۲ م. مهران چاپ کراچۍ. ۳۸ مخ

د فرید نه شېر خان

په ډیلي کې پرانه کلا د سېلانیانو لپاره په زړه پورې ځای ګڼل کېږي. دا د مغل باچا همایون له خوا جوړه شوه، وروسته شېر شاه پکې ترمیم وکړاو یو جومات او یوه ګول ودانۍ، چې شېر منډل نومېږي، یې پکې ورزیات کړل. ددې د شمالي لویې دروازې د پاخه په مرمرو کې یو سړی ښودل شوی دی، چې له زمري سره جنګ کوي اودا د هغې پېښې لمانځنه ده، چې فرید خان ته د زمري په وژلو د شېرخان لقب ورکړی شو. په دې اوس هم اختلاف شته، چې دا خطاب به هغه ته چا ورکړی وي؟ په بنګال او بهار کې زمري نه وي، هغه د پړانګ او د شرمښ وطن دی. او دا ضرور هم نه ده، چې د یو زمري وژنه دچا لقب شي. د مغلو په تاریخ کې د شېر خان لقب ډېرو نورو پښتنو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته د دوی په مېړانه ورکول کېده. داسې ښکاري چې د فريد خان زړه ورتوب او خطر ته ځان ورکولو په صفت ورته دا نوم ورکړی شوی وي. په راتلونکي ژوند کې ددې نورې بېلگې موندل کېږي، خو فريد يواځې د تورې او د جنگ مېړنی نه و. ده د خپلې ځوانۍ وختونه په جون پور کې په زده کړو تېر کړل.

جون پور د اتر پردېش د ايالت د بنارس نومي ښار په شمال لوېديځ کې د گومتي سيند په دواړو غاړو آباد دی. دا په لومړي ځل د ترک واکمن فېروز شاه تغلق پر وخت په ۱۳۸۸ م کې د مسلمانانو لاس ته ولوېده. د تيمور د حملې پر وخت (۱۳۹۸ م) کې د ترکانو حکومت دومره کمزوری شو، چې د جون پور والي ملک سرور له خپل فرزندي زوی سره يو ځای د خپلواکه سلطنت اعلان وکړ، چې په تاريخ کې د شرقي سلطنت په نوم يادېږي. دا سلطنت په شمالي هند کې يو لوی پوځي ځواک لاره او څو واري د ډيلي واکمن ته گواښېدلی و. دلته د هندوانو او مسلمانانو تر منځ ډېرې ښې اړيکې وساتل شوې، ځکه ملک سرور پخپله د هندو نه مسلمان شوی و.

په ۱۴۸۰ کې د ډيلي سلطان سکندر لودهي په جون پور حمله وکړه او دا يې تر لاسه کړو. د شرقي سلطنت واکمنو تر ډېرو کلونو څو واري هڅه وکړه، چې دا سيمه بيرته د پښتنو نه واخلي خو په اخره کې ناکامه شول. که څه هم د شرقي دورې ځينې اثار اوس هم پاته دي، چې پکې جامع جومات او د لال دروازې جومات شامل دي. د لودهيانو په حکومت کې جون پور له پوځي فعاليتونو سره سره د اسلامي کلچر او د تصوف يو مرکز هم و.

فريد چې په سهسرام کې د خپل کور نه جون پورته ولاړو، نو هلته يې په يوه مدرسه کې ديني زده کړې پېل کړې. ده عربي صرف و نحو (گرامر)، چې د قاضي شهاب الدين تبصرې ورسره ليکلې وې ولوستل، خو د هغه لپاره په زړه پورې د تاريخ او د فلسفې دکتابونو مطالعه وه. د فريد په ژوند کې دا دوره د تصوف، او د زده کړې يو داسې پړاو و، چې په راتلونکي کې يې دده په شخصيت ژورې اغېزې وکړې. د حسن خان ملگري او خپلوان چې به جون پور ته ولاړل، نو د زوی خبر به يې ورته راوړو. ځينو به د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه د پوهې او علم له صفتونو سره حسن خان ته پیغور هم ورکړو، چې داسې بااستعداده زوی یې له ځانه لرې ساتلی و. نورو به ویل چې د سور په ټبر کې داسې هلک چرې نه و زیږېدلی. نورو به حسن خان ته مشوره ورکوله، چې فرید ته دې د پرګنې انتظام وسپاري، ځکه هغه ددې ور و.

همدا وه چې حسن خان د فرید د زده کړو په پای کې هغه ته د سهسرام او د ټانډه د پرګنو انتظام وسپارلو. د سهسرام ټوله سیمه ۴۰۰ مربع میله وه.

داسې ښکاري، چې د جون پور تعلیم د فرید خان په فکر او فلسفه لوی اغېز کړی وي. دی د زده کړې په اهمیت خبر شو او ده د خپل نیکه ابراهیم، چې د پنجاب په نارنال کې خښ و، مقبرې سره نږدې د ډېرو پېسو په لګښت یوه شانداره مدرسه جوړه کړه. په دې مدرسه ددې د جوړېدو کال ۹۲۷ ه.ق لیکل شوی دی، چې له ۱۵۲۰ م سره سمون خوري.

دوه یا درې کاله فرید د سهسرام په انتظام کې بریالی و. ده د ژبو نه علاوه د ریاضي علم هم زده کړی

و او د زمکو د مالیو او د لګښت په اړه پوره پوره معلوماتو سره یې اداره وچلوله. خو په **۱۵۲۳** م کال کې حسن خان نابېره دی له پوځي ملازمت نه لیرې کوي او د سهسرام نه یې شړي. زیاترو تاریخونو کې لیکل شوي دي، چې پلار یې دا فیصله د خپلې نازولې ښځې (د فرید د مېرې) په لمسون وکړه، ځکه چې هغه په حسن زور وره وه او اوس د هغې زامن هم ددې جوګه ول، چې پرګنه ورته وساتي.

خو د تواریخ دولت شېر شاهي تاریخ افغانیه (**۱۵۴۸**) لیکوال حسن علي خان، چې د فرید خان نږدې ملګرو نه و، د زوی او د پلار ترمنځ داړیکو د خرابېدو سبب دده د مینې کیسه ګڼي. دی وایي. "په سهسرام کې دده د سیوري لاندې ډېر خلک راټول ول. په دوی کې د مارواړ یو کهشتري (د برهمني ټولنې د دوېمې طبقې غړی) جې سنګهـ نومېده. د هغه یوه ښکلې نازکه لور وه، چې مخ یې لکه د سپوږمۍ او د فرشتو په څېر و. یو ځلې زه له فرید سره یوځای په اس روان وم، د خپلو کارونو نه وروسته د جې سنګهـ د کور مخې نه تېرېدو د سختې ګرمۍ او د سور لمر له

(c) ketabton.com: The Digital Library

کبله ستړی او تږی و. مونږ دده (جې سنگهـ) لـه کوره اوبـه وغوښتې. دی فرښته مخې اوبـه راوړې او تنده مو پرې ماته کړه.

فرید دده د حسن تر اغېز لاندې راغی او زړه یې پـه قابو کې پاتـه نشو. ما ورتـه ډېر نصیحتونه وکړل، خو دی بـه هره ورځ ددې سپوږمۍ مخې کور تـه ورتلـو او تش د هغې پـه دیدن بـه خوشحاله و. کلـه چې جې سنگهـ ددې معاملې نـه خبر شو، نو دې غېرتي راټهور (د راجپوت قام یوخېل) د خپل ملک نـه د وتلو فیصله وکړه. فرید خان چې خبر شو، نو دده د وتلو نـه وړاندې یې د هغه لور خپل کور تـه بوتلـه او دی پې مخې سره یې واده وکړو او جې سنگهـ یې پخپل کور کې بند کړو. هغـه پـه ظاهره د فرید اطاعت وکړو او ورتـه ویې ویل، چې دی دې خوشې کړی شي. کله چې جې سنگهـ خوشې شو، نو د یو داسې موقع پـه لټه کې شو، چې د فرید خان نـه د خپل سپکاوي بدل واخلي. زه یو ځلې د فرید مخې تـه ولاړ وم، چې جې سنگهـ هم راښکاره شو. لومړی یې دوستانه خبرې کولې، بیا یې نابېره یو خنجر راوویستو او د فرید پـه سر یې گوزار

وکړو. ما د هغه لاس ونیولو، خنجر مې ترې واخیستو او دی مې دوزخ تـه ور واستاوه. فرید زما مننـه وکړه او ویې ویل زه تا خپل یو مخلص ملگری گڼم. زه د زړه او روح نه ستا نوکر او غلام یم.

کلـه چې دا بوږنونکی خبر د جې سنگهـ لور تـه ورسېده، نو هغه ډېره خپه شوه. تر نهو ورځو او نهو شپو یې د خپل پلار د قتل پـه ماتم نـه څه خوړل او نـه یې خوب کاوه. د فرید غمژن حالت قلم نشي بیانولی. د محبوبې غم د هغه د زړه په پرهرونو مالگه دوړوله.

یوه ورځ دې پاک لمنې مېرمنې اور بل کړو او ځان یې د اور لمبو تـه واچاوه او د ځان پـه سېځلو یې خپل ځان د گناه نـه پاک کړو. د فرید د صبر کاسه ډکه شوه او غوښتل یې چې دی هم ځان ووژني. دا غم یې غلی لـه ځان سره پاللو. یوه ورځ یوې گوښې ځای تـه ولاړو او غوښتل یې چې پـه زهرو لړلي خنجرځان مړ کړي. زه حسن چې د فرید نـه د بېلېدو زغم مې نـه لاره، زما صبر هم تمام شو او توان مې هم نـه لاره. زه هغه گوښې ځای تـه ولاړم او ورتـه مې وویل: ای زما باچا خپل لاس ونیسه او بیا د فاني نړۍ پـه اړه مې ورتـه یو شعر

(c) ketabton.com: The Digital Library

وویلو. فرید راته وویل دا دویم ځل دی، چې ته ما له مرگه ژغورې. د فرید خان په زړه کې لا دا غم تازه و، چې ددې پېښې خبر د هغه پلار حسن خان ته ورسېدو او دی یې سمدلاسه د پوځي خدماتو نه لرې کړو."

د حسن علي خان دا کیسه د ډاکټر حسېن خان دکتاب په **۵۵** او **۵۲** مخونولیکلې ده.

فرید خان چې د پلار له خوا د سهسرام نه وشړل شو، نو دی کان پور ته ولاړ. هلته د سورکورنۍ یو بل تن اعظم همایون سرواني زمکې لرلې او فرید له ده سره پوځي خدمات سر ته رسول. څه موده وروسته د ابراهیم خان سرواني په پوځ کې د هغه له حریف رانا سانگا سره وجنگېده او بیا په اگرې کې د دولت خان لواني په پوځ کې شامل شو، چې د ابراهیم لودي یو با قدرته سردار اوولس زره پوځ یې لاره. فرید خان د خپل ملازمت پر وخت دولت خان ته خواست وکړ، چې باچا ته دده سفارش وکړي چې خپلې پرگنې دې ورته بېرته ورکړی شي. دولت خان کله چې لودی باچا ته د فرید خبره وریاده کړه نو هغه وویل، هغه څوک چې د خپل پلار پر ضد درېږي، د باور وړ نه دی او نه ورته

په حکومت کې څه کار ورکولی شي. څو ورځې وروسته میا حسن په سهسرام کې د خپل اس نه راپرېوتو او مړ شو.

دده د دویمې مېرمنې زامنو هلې ځلې پېل کړې، چې د پلار په ټول میراث خېټه واچوي. سلېمان د پلار پټکی پخپل سر کېښود، نو د فرید ورور نظام ورته یادونه وکړه، چې د حسن تر ټولو مشر زوی فرید خان دی. د قام نورو مشرانو په منځگړتوب د حسن میراث دده په زامنو ووېشل شو. د سهسرام او د ټانډه د دوو پرگنو لپاره دولت خان لواڼي د لودي باچا نه یو فرمان ترلاسه کړو، چې د هغې تر مخه فرید خان له پوځي خدمتونو سره سره ددې پرگنو نه به د کال مالیه حکومت ته ورکوي.

اوس فرید یو خپلواک زمکه وال و او چې بېرته سهسرام ته ورسېده، نو هلته یې د ختو یوه قلا جوړه کړه او ورونه یې راټول کړل، خو د سهسرام او د ټانډه پرگنې دده لپاره د ورونو له زړه حرص او کینه لرې نه کړل. سلیمان داسې گڼله، چې له دوی سره زیاتی شوی و او هغه د ابراهیم لودهي یو امیر او د جون پور

(c) ketabton.com: The Digital Library

والي محمد خان سور داود شاه خېل ته د پلار د پرګنې نه د فرید د لرې کولو غبږ وکړ او ددې لپاره یې څه پېسې هم ورته ومنلې.

د سکندر لودي په حکومت کې د بهار سویلي برخه له ډیلي سره یو ځای اداره کېده. هغه وخت دریا خان لواڼی (نوحانی) په ډیلي کې د امیر الامرا (مشر وزیر) او په بهار کې د مسند عالي دنده په غاړه لرله او دی افغان واکمنو ته پت من و، خو د لودي حکومت په ډیوه کې اوس تېل په خلاصېدو وو.

د سکندر لودي د مړینې نه وروسته د هغه زوی، ابراهیم لودي خپل ټول مخالفین یا وژل او یا به یې زندان کې اچول او په هر چا به یې شک کاوه. د ابرهیم پر ضد تر ټولو لومړی افغان، چې د بغاوت نغاره یې وډنګوله هغه د بهار مسند عالي دریا خان لواڼی و. دی او دده زوی بهار خان په جنوبي بهار کې پوځ لرلو او د لودي سلطنت تکړه منصبداران و. ورپسې د پنجاب والي او ځواکمن امیر دولت خان لودي د باچا نه د ځان خلاصولو لپاره له نورو افغان امیرانو سره مشورې پېل کړې. تر دې چې هغه په کابل کې مغل باچا بابر ته

په هند د حملې بلنه ورکړه

دولت خان د مغلو د حملې لپاره لاره هواره کړه او هیله یې دا وه، چې ابراهیم لودي په مغلو وټکوي، نو دوی به یو بل افغان واکمن کړي او د هند حکومت به له پښتنو سره پاته شي.

محمد خان سور د هغه وخت د سیاسي حالاتو نه خبر و او سلیمان ته یې ډاډ ورکړو، چې که سلطان ابراهیم لودي د مغلو نه میدان یوړو، نو سمدلاسه به د فرید خان نه دوه پرګنې واخیستل شي، خو که بابر میدان وګټلو، نو بیا به فرید خان د توري په زور په ګونډو کړي. هغه د سلېمان د ډاډ لپاره فرید ته هم پېغام وروا ستاوه، چې د مغلو پر ضد دې د ابراهیم مټې مضبوطې کړي او د پرګنو نه دې یو کلی خپل ورور سلیمان ته ورکړي.

فرید ورته ځواب ورکړ، چې زما په اختیار کې کلي د سلطان ابراهیم لودي له خوا راکړل شوي دي. د جون پور والي ددې اختیار نه لري، چې دا زما د لاس نه بل چا ته د ورکولو امر وکړي. پاته شوه د جنګ خبره، نو په دې کې خپلوي نه کېږي. هر څوک چې توره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي، سیکه به هم د هغه په نوم وي.

په دې ځو اب محمد خان فرید ته د سزا ورکولو هوډ وکړو او نږدې وه، چې لښکر یې ورپسې لیږلی وای، چې په ۱۵۲۲ م کې د پاني پت په میدان کې د هند سلطنت د پښتنو نه د مغلو لاس ته ورغلو.

بابر په اګرې کې د خپلې باچاهۍ اعلان وکړو، نو د ابراهیم لودي پاته شونې پوځي سرداران او امیران چې د مغلو د واکمنۍ پر وخت د ډیلي او اګرې نه ووتل، زیاتره یې د ګجرات د واکمن سلطان بهادر شاه ته پناه یوړه. په دوی کې عیسا خان مسند عالي (کاکبر سرواني) هیبت خان سرواني، اعظم همایون سرواني، میا ببن شاهو خېل، قطب خان موجي خېل، میا معروف فرمولي او اعظم همایون شاهو خېل مهم کسان و. بلې خوا ته د مغل باچا سره هم مهم افغانان پاتې ول، چې د ابراهیم لودی پر ضد یې بابر هند ته رابللی و. په دوی کې د دولت خان زوی د لاور خان لودي (خان خانان)، میا اسمعیل جلواني، سید شمس ابادي او مبارک فرمولي نومونه د یادونې وړ دي.

دلاور خان لودي په بنګال کې د مغل پوځ جنرال و.

وروسته چې کله یې له شېر خان نه ماتې وخوړه او ونیول شو، نو دده په امر ووژل شو.

د ابراهیم لودهي د حکومت په وروستیو کلونو کې د هند ختیځې سیمې د مرکز نه د لرې والي له لامله خپلو والیانو له خوا اداره کیدې او ځینو لکه د وړو باچاهانو چلن کاوه. د جنوبي بهار والي بهار خان لواني هم د یو خپلواکه والي په توګه خپلې چارې یواځې سمبالولې. د فرید خان پرګنې په بهار پورې تړلې وې، نو هغه هم هلته پاته شو.

د لودهیانو په دور کې بهار مرکز پټنه د ګنګا په غاړه اباد و. ددې پخوانی نوم "پټالي پترا" و. فرید د سهسرام چارې په ښه توګه سمبالې کړې وې او بهار خان دده له چلن خوشحاله و. په ځینو تاریخونو کې لیکل شوي دي، چې د زمري په وژلو فرید ته د شېرخان لقب هم ده ورکړی و. فرید د ۱۵۲۲ م نه وروستو د شېر خان په نوم شهرت ومونده او له دې وروسته د تاریخ د پاڼو نه د فرید د وروڼو نوم ورک شو.

شېر خان اوس مغل باچا بابر ته خپل پوځي خدمات وړاندې کړل او د بهار په سیمه کې یې پښې دومره ټینګې کړې، چې ټوله سیمه دده په اختیار کې شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بابر نامه کې یې لیکلي دي، چې د بهار ایالت پر ۱۵۲۹ کال شېر خان ته ورکړی شو. له مغل باچا بابر سره د شېر خان تعارف سلطان جنېد برلاس کړی و، چې د کړه مانک پور مغل والي و.

د تاریخ افغانیه لیکوال حسن علي خان چې په دې موقع موجود و، لیکي،" مونږ چې کله د جنت په شان پوځي مرکز ته ورسېدو، نو باچا ته مو خپل احترامات وړاندې کړل او د هغه په نوکرانو کې شامل کړی شو. بابر شېر خان ته ډېر درناوی وکړ او یو خلعت یې ورته ورکړو. سلطان جنېد برلاس د شېر خان په ستاینه لګیا شو او هغه ته یې وویل چې د باچا سلامت په خدمت کې واوسي، چې مرتبه یې لوړه شي. شېر خان د تیموري دربار له مراسمو سره سم له باچا سره د پتمن اوسېدو لوړه وکړه. بابر د خپلې مهربانۍ د څرګندولو لپاره یوه مېلمستیا جوړه کړه، چې شېر خان هم ورته دعوت شوی و. د شېر خان کره وړه داسې وو، چې بابر ورته د ستاینې نظر وکړو. کله چې ده ډوډۍ وخوړه او شرابو ورباندې اغېزه وکړه، نو د محفل تشریفات ترېنه هېر شول، ما ته یې زما نوم په اخیستو وویل، که خدای کول، زه به د تیمور خاندان

له هنده وباسم او په ښه مېړانه به یو ځلې بیا په کلکو بنیادونو د افغانانو حکومت جوړوم. ناصر قلي او د هغه ورور دا خبرې واوریدې او سمدلاسه یې د بابر غوږونو ته ورسولې. باچا په دې خبره سخت په قهر شو، ناصر قلي او مهربان قلي ته یې امر وکړ، چې په شېر خان دې نظر وساتي، بله ورځ دې هغه ګرفتار کړی شي او د جنېد برلاس په وړاندې دې ترې ددې خبرې سپیناوی وشي.

دا زمونږ نېکمرغي وه چې ددې کیسې نه خبر شو او شېر خان مو د خطر نه خبرکړو. هم په هغه شپه مونږ دوه تېز رفتاره اسونه تر لاسه کړل او کور ته مو پښې سپکې کړې."

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

طبقات ناصري. منهاج سراج. ترتیب وتحشیه، عبدالحی حبیبي قندهاري. اردو ژباړه. غلام رسول مهر. بیا کتنه سید حسام الدین راشدي. اردو ساینس بورډ، دریم چاپ ۲۰۰۴ م. ۵۹۲ مخ.

۲. شېر شاهي تاریخ. د عباس سرواني لیکنه، د ډاکټر دولت محمد ژباړه، د افغانستان او هند د ښو اړیکو سېمینار په ویاړ د کابل پښتو ټولنې چاپ. ۱۳۵۴ ه.ش (۱۹۷۵). مهتمم عبد الریم وحید. ۱۳، ۱۲، ۱۱ مخونه

۳. شېر شاه سوري او دده زمانه. چالکارنجن قانونگوه. لکهنو ۱۹۲۴ ژباړه، محمد بابر جاوېد لاهور. مشتاق بک کارنر.

۴. تزک بابری. رشید اختر ندوی ژباړه. ۱۹۹۹ م. سنگ میل چاپ لاهور. ۲۷۲ مخ

۵. شېر شاه سوري. ۱۵۴۰ نه ۱۵۴۵ پوری. ډاکټر حسېن خان. فېروز سنز لاهور. ۱۹۸۷ م

د شېر خان نه شېر شاه

د روپۍ توری په پښتو ژبه کې هره ورځ د کاروباریانو په خوله وي دا توری د شېر شاه له وخته د پېسو لپاره وکارول شو. د روپۍ په نوم لومړۍ سیکه د شېرشاه له نوم سره په بهار کې ضرب شوه، چې دی لا د هند پوره واک هم نه و ترلاسه کړی. تر هغې په هند کې د بهلولي په نوم سیکه رواج وه، چې د بهلول لودي پر وخت معرفي شوې وه او د بابر او همایون تر وخته دا سیکه په بازار کې چلېده.

مغل باچا بابر په ۱۵۴۰ م کې مړ شو، نو د هند په لر او بر کې پښتانه بیا فعاله شول. د سلطان سکندر زوی د بنگال په خاوره واکمن و. ده بهار ته پام نه و

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړی او دومره توان يې نه لاره، چې هند يې له مغلو اخيستی وای، خو دده پلويانو ليدل، چې په سيمه کې د شېرخان اغېز مخ په زياتېدو و. په دې وخت کې شېر خان دوه سياسي ودونه وکړل. د بهار د والي سلطان محمد د کونډې دودو سره، چې د جلال خان لوانيي مور وه. شېر خان دجلال پوځي اتاليق و. بل واده يې د چونار د واکمن تاج خان سارنګ خاني له کونډې سره وکړ، چې لاډو نومېده او په دې واده د چونار کلا دده لاس ته ورغله.

په ۱۵۲۸ م کې د سلطان سکندر زوی محمود لودي په بهار حمله وکړه او د خپل نوم د سيکې په ضربولو يې دا هم پخپل قلمرو کې شامل کړه. دده د نوم سيکه هم دلته د انګرېزانو پر وخت موندل شوې وه. شېر خان هم مجبوره شو، چې لنډ وخت لپاره د هغه واک ومني، خو هغه په دې وخت کې د بابر زوی همايون ته ليک واستاوه، چې که سلطان محمود له مغلو سره جنګ وکړو، نو دی به د لودي لښکرو نه بېل شي. د شېر خان پوځي ځواک چې زيات شو. نو دی په بنګال کې له سلطان محمود سره وجنګېده او د

بنګال سيمه يې ترې واخيسته. د ګجرات او د مالوې افغانانلا پخوا د شېر خان پلويان ول. نو ده اوس د ډيلي ته سترګې سرې کړې، خو له همايون سره يې د سياست نه کار واخيست. له هغه سره يې د سولې تړون وکړو او د تړون تر مخه شېر خان د مغلو له خوا د ټول بهار واکمن ومنل شو.

په دې وخت کې هغو افغانانو، چې شېر خان ته يې په ټيټه سترګه کتل، دده تر بېرغ لاندې راټول شول. ددې نه علاوه ده بې شمېره راجپوت (هندو)، مغل، ترک، ازبک او تاجک اميران د انتظامي کارونو لپاره وټاکل. په ۱۵۳۷ کې همايون دده پر ضد وخوځېد او د چنار او د روهتاس کلا ګاني يې ترې ونيولې. بيا همايون بنګال ته وړاندې شو او شپږ مياشتې هلته و، خو په واپسۍ کې د چوسه په مقام له شير خان سره په جنګ کې له سختې ماتې سره مخ شو او د ډيلي پر تخت يو ځل بيا افغان باچا کښېناستو.

د مغلو د ماتې لامل دا و، چې همايون د بابر باچا مشر زوی او د سلطنت وارث يو نرم او درويش طبعيته کس و. مرزا کامران له ده شپږ کاله کشر او بابر پخپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوند کې ورته د کابل او کندهار صوبې ورکړې وې، چې دی یې با اختیاره باچا و، خو کله چې بابر مړ شو، نو مرزا کامران د ورور په ضد لښکر وکړو او په پنجاب یې حمله وکړه. ده لاهور او حصار فیروزه ونیول. همایون د ورور دا حق ومنلو او هغه ته یې د پنجاب پراخه زمکه پرېښووده. د بابر درېیم زوی مرزا هندال هم د همایون په مخالفت ډیلي ته ورغلو. هغه وخت همایون په چوسه کې له شېر شاه سره په جنګ اخته و. بیا مرزا کامران ډیلي ته ورغلو، هندال یې لرې کړو او همایون ته یې وویل چې اوس به د شېر شاه پر ضد دده پلوي وکړي، خو هم په دې ورځو کې هغه ناروغه شو او شک یې پیدا کړو، چې ګوندې ده ته د همایون په وینا زهر ورکړی شوي دي. همایون ورته ډېر ډاډ ورکړ، خو هغه له وېرې بیا پنجاب ته وتښتېدو.

کامران د لاهور نه د خپل ورور له حریف شېر خان سره د روغې خبرې پېل کړې. هغه وخت همایون په قنوج کې د شېر خان نه ماته خوړلې وه او د ملتان پر لور روان و. شېر خان د کامران مقابلې لپاره لاهور ته

ولاړو او هغه یې کابل ته په تېښته مجبوره کړو. د بابر څلورم زوی مرزا عسکري نومېده، چې همایون ورته د سمبهل سیمه په واک کې ورکړې وه. ده چې ګجرات ونیولو، نو د ټول هند د باچا کېدو لپاره یې اګرې ته مخه کړه، خو په دې وخت کې ترې همایون وړاندې شو. عسکري د ورور نه بخښنه وغوښته او هغه یې وبخښلو.

په ۱۵۴۰ کې همایون په چوسه کې د شېر خان نه د جنګ په بایللو لومړی اګرې، بیا ډیلي او ورپسې د ملتان له لارې سندھ ته ولاړو. دده د کورنۍ ښځې او ماشومان څه په اګره، نور ډیلي او یو څه په لاهور کې ول. د هغه مېرمنه بېګم باچا په چوسه کې د جنګ په مېدان کې یو خېمه کې پاتې شوه. شېرخان غوښتل چې دا د نور مغل کورنۍ سره کابل ته ورواستوي، چې مرزا کامران پکې واکمن و، خو ملکې شېر خان ته خواست وکړو، چې دا هم هلته (په هند کې) پاتې کېدل غواړي. هغه وېرېده چې کامران به ورسره ښه چلن نه کوي. شېر خان ورته وویل "په دې به زما نوم بد شي. ټوله دنیا خبره ده چې افغانان د عزت او احترام

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاوندان دي، که ته دلته پاتې شوې، نو دا عزت او احترام به خاورې شي. ښه به دا وي، چې ته کابل ته ولاړه شې" د بېګم پادشاه په غوښتنه شېر خان سور هغې ته یو لیکلی فرمان ورکړ، چې پکې لیکلي وو ، " د کابل سیمه ستا په اختیار کې درکوو. زما له خوا به هیڅوک هلته نه ورځي (یعني په کابل به حمله نه کېږي) هغه وخت د کابل د سیمې سرحد د اباسین د لوېدیځې غاړې نه پېل کېده.

شېر خان په ۱۵۴۰ م کال کې د شېر شاه په نوم د هند واکمن شو ، چې دی د ۲۴ یا ۲۵ کالو و. دده د حکومت موده پینځه کاله وه او په دې لنډ وخت کې ده په هند کې دومره پیاوړی سیستم جوړ کړو ، چې وروسته ترې مغلو هم کار اخیسته. دده په سلطنت کې د هند جنوبي برخې، لکه دکن او د پېښور نه وراخوا سیمې نه وې شاملې. همدغسې د کشمیر او د همالیه غرني ریاستونه هم دده له واکه وتلي ول، خو دده حکومت له اټک نه تر بنګاله غزېدلی و ، چې په ۲۲ انتظامي برخو یې وېشلی و. هرې برخې ته به یې سرکار وایه. دا سرکارونه بیا په پرګنو ویشلي ول، د

هرې پرګنې سرکاري چارواکي ، امین ، شقدار ، خزانچي او محرر (لیکونکی) و. محرر به د دوو ژبو (فارسي او هندي) و. د بهار د واکمن په حېث به ده هر دوه کاله وروسته حکومتي چارواکي له یو ځای نه بل ته بدلول، چې د اداري فساد مخه ونیسي او له یوې بلې سیمې سره هم بلد شي.

په هند کې د انګرېزانو په وخت هم سرکاري ملازمان د دوو کالو لپاره په یو ځای ساتلی شول.

د شیر شاه له خوا په لومړي ځل د هند زمکه کچ شوه او د مالیې اخیستل یې د کال د زمکې د حاصلاتو په سر وټاکلو. نتیجه یې دا وه که په یوه سیمه کې به ښه فصل نه و شوی، نو هغوی ته به یې مالیه معاف کړه. په تجارتي مال یې د ګمرک یا د محصول اخیستو کار پیل کړو ، چې سرکاري خزانه پرې جوړه شوه..د ډاک (پوستې) سیستم پخوا هم و ، خو اوس د سړک په سر ډاک خانې جوړې شوې. په دې توګه په هند کې دا لومړی حکومت و ، چې د عامو خلکو دښېګړې او دوی ته د سروسونو ورکولو لپاره یې کار وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شېر شاه تر ټولو مهم کار په ټول هند کې سړکونه جوړول و. ده غوښتل چې سهسرام له اگرې سره ونښلوي، نو د اگرې نه جودهپور او چتوړ ته، د اگرې نه برهان پور گجرات او له ملتان نه يې تر لاهور پورې نوي سړکونه جوړ کړل. د سړکونو په دواړو غاړو يې د ونو د کرلو او د مسافرو لپاره سرايونه، چې د مسلمانانو او هندوانو لپاره بېل بېل ول، جوړ کړل.

دده تر ټولو مهم سړک جرنېلي سړک دی، چې په انگرېزي کې ورته "گرېنډ ټرنک روډ" يعنې جي ټي روډ وايي. دا د هند د لويې وچې تر ټولو لومړې غټ او پوخ سړک و، چې د بنگال د سنار گاون (اوسني بنگله دېش په نراين گنج کې) نه ترپېښوره غزېدلی و. وروسته بيا مغلو دا سړک له پېښور نه تر کابله وروغځاوه.

دوه زره پينځه سوه کلومېټر اوږد د شېر شاه جرنېلي سړک د هند دا مهم ښارونه پخپلو کې نښلول: کلکته، بنارس، اله اباد، کان پور، ډيلي، امرتسر. لاهور او پېښور. ددې لويې لارې بنسټ شېر شاه سوري په ۱۵۳۳ م کال په بنگال کې کېښود. د شېر

شاه نه وړاندې د هندو شاهي (وړو کوشانيانو) په دوره کې د پټالي پوترا (اوسنې پټنه) او د ټېکسلا تر منځ لويه لاره وه. په دې سړک هره فاصله کې کاوس مينارونه (يو کاوس څلور ميله وي) جوړ شوي ول، چې د پوسټ خانې کار يې هم ورکاوه او ځينې يې تر اوسه پاته دي.

د شېر شاه په برياليتوب کې دده د پوځ د تکړه جنرالانو او اميرانو لاس و، چې پخپل استعداد به يې ورته کارونه سپارل. په دې توگه هغه د خپلوی او سفارش له لارې په منصبونو د نالايقو خلکو د ټاکلو مخه ونيوله، په تېره بيا په پوځ کې يې داسې کسان نه پرېښودل. ده خپلو پوځيانو ته د مياشتني معاش د ورکولو نظام هم معرفي کړو او جنرالانو ته به يې لوړه تنخا ورکوله. همدا وه، چې د پوځ افسران ورته په هر حال کې پټمن پاتې شول. دده تر ټولو بااعتباره امير خواص خان د بنو د مروتو د قبيلې نه و، خپل نوم يې صاحب خان و او د خپل مشر ورور خواص خان نوم ورته ورکړی شو ی و، چې په بنگال کې د يو جنگ پر وخت په اوبو کې د ډوبېدو له لامله مړ شوی و. دی د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شېر شاه تر ټولو مهم پوځي جنرال او صلاح کار و او دده د نایب په توګه یې کارکاوه. د جنګ په مېدان کې به ورته مخالفینو توره بلا ویله، چې ښایي یا خو دده رنګ تور و او یا به یې توري جامې اغوستلې. د شېر شاه کشر زوی جلال خان چې سخت قهرژن و، هغه هم له ده وېرېده. دی ډېر دیندار او عبادت کوونکی کس و او د شېر شاه کورنۍ ته سخت پتمن و.

یو بل امیر هیبت خان نیازي له مغلو سره په جنګ کې د شېر شاه صلاح کار و او د پنجاب والي یې ټاکلی و. جلال خان د پوځ یو کوماندان او د شېر شاه له زوی جلال خان سره یې د مغلو پرضد د چونار د کلا دفاع کوله. کله چې همایون په خوشاب کې د ایران په لوري په تېښته و، نو د جلال خان پوځ ورپسې و. قطب خان نایب د هغو جنرالانو نه و، چې له مغل باچا همایون سره یې د جنګ پر وخت د پوځ مشري په لاس کې وه. سیف خان ازاخېل سرواني له مغلو سره د جنګ پر وخت ټپي شوی او همایون ته ورل شوی و. هغه دده په مېړانه ورته بخښنه وکړه او خوشې یې کړو.

د شجاعت خان اصل نوم شیخ اسمعیل و او د سور

کورنۍ غړی و. د بنګال په جنګ کې په مېړانه ښودلو ورته شېر شاه د شجاعت خان خطاب ورکړی و. ده له اګرې سره نږدې د ګوالیار کلا د مغلو نه نیولې وه. بر مزید کور هم د سور کورنۍ غړی و. له مغلو سره د جنګ پر مهال دی له خواص خان سره د هغو ډلو مشر و، چې د همایون پسې و. سرمست خان سربنی د شېر شاه دیني ورور و او دده پلار د حسن خان په پوځ کې شامل و. د قنوج په جنګ کې دی د پوځ سپه سالار و. حاجي خان ببټني د بنګال فاتح او د شېر شاه مهم جنرال و. حاجي خان ترین د پنجاب د واکمنو په ډله کې شامل و. جلال خان جالو (جلو) د قنوج د جنګ پوځي کوماندان و. میا خواجه اسمعیل جلواني په غازي پور کې و او د شېر شاه له خوا ورته لیک استول شوی و، چې دی دې د بنګال نه پر مغلو حمله وکړي. هغه د بلې غاړې نه په مغلو برید وکړ، خو دا لیک د مغلو قوماندان محمد زمان لاس ته ورغلو. هغه اسمعیل جلواني سمدلاسه وواژه. دده زوی راې حسین خان جلواني د قنوج په جنګ کې د چپ لاس د پوځي ډلو کوماندان او د پنجاب واکمن و. عیسی

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان نيازي د پنجاب يو سردار او د ناګور والي و. حميد خان کاکړ د چوسه په جنګ کې د پوځ سپه سالار او د ملوټ د سيمې والي و. سيد شمس ابادي هغه افغان و، چې د قنوج په جنګ کې يې همايون ته د ماتې ورکولو او دده د تېښتې پر وخت د نورو افغانانو په مرسته د همايون ژوند ژغورلی و.

د پوځ په پرتله د ملکي انتظام لپاره شېر شاه د هرې سيمې ځايي خلکو ته کار سپارلو. دده د ماليې او د ګمرک زباته برخه د هندوانو په لاس کې وه، چې د پېسو په حساب او د دوسيو په ساتنه کې تکړه ول. د خپل سلطنت د پوځي ځواک د ساتلو لپاره شېر شاه لويو کلا ګانو په اهميت خبر و او په بهار کې د روهتاس، چونار او د شېر ګړه کلا ګانې دده لاس کې وې.

د هند د انتظام او د کلا ګانو له جوړولو سره سره به شير شاه زيات وخت له هغو راجپوت رياستونو سره جنګونه هم کول، چې يا خو يې ورته شر جوړولو او يا يې د ماليې په نه ورکولو دده نه سرغړونه کوله. په مرکزي هند کې داسې يوه سيمه چې راې سېن نومېږي

او اوس په مدهيه پردېس کې دي. د غونډۍ د پاخه جوړه کلا د بهيا پورن مل په لاس کې وه او شير شاه ته داسې خبر رارسېدلی و، چې هغه ځينې مسلمانې ښځې هلته بند ساتلې وې. شېر شاه دا کلا محاصره کړه او د خبرو له لارې يې پورن مل اړ کړ، چې بهر راوځي. پورن مل په دې اعتبار بهر راووتلو، چې پښتانه خپل لوز نه ماتوي خو د شير شاه پوځ دی هم هلته ووژلو او ددې کلا نوم اسلام اباد شو، خو اوس د غونډۍ د پاخه دا ځای د لويې لارې په سر تلونکيو ته يو ه کنډواله ښکاري او راې سېن د يو ځو کلو پښتانه په تاريخ خبر هم نه دي.

د شير شاه په تاريخ کې دا د هغه د بد نوم لپاره يوه بېلګه شوه.

د کالنجر کلا دهندوستان په مرکزي سيمې بندېل کهنډ کې د اله اباد نه سل ميله لرې لوېديځ کې د يوې غونډۍ د پاخه په اونيم کلومېټر اوږده ساحه کې جوړه ده. د اريايي عقايدو پر بنسټ دکالنجر کلا نيول د انسان له وسه بهر و. دا د زمکې نه ۱۲۰۰ فټه لوړه ده او ديوالونه يې ۸ ميټره پلن دي. محمود غزنوي هم

په ۱۰۲۳ م کې ددې کلا د نیولو هڅه کړې وه، خو تر یوې لنډې محاصرې وروسته یې پرېښوده. هغه وخت ددې شاو خوا ګڼ ځنګلونه ول، چې د پوځ لپاره د توپونو او نورو اکمالاتو وړل ډېر خطرناک و. د کالنجر راجه د شېر شاه تابع نه و او دهغه یو حریف بیر بهان ته یې هم پناه ورکړې وه، چې د بهاټیه راجه و.

کالنجر د بندیله خلکو ټاټوبی دی او دوی به خپله سیمه په ډېره میړانه ساتله. دوی د مغلو نه زیات د افغانانو نه کرکه کوله، ځکه یو خوسکندر لودهي ددوی ملک وران کړی و، دویمه دا چې شېرشاه د راې سېن له راجه پورن مل سره ډېره بده وضع کړې وه او د کالنجر راجه د پورن مل غوندې ځان شېر شاه ته نه سپارلو، چې پایله یې هسې هم دده مړینه و، نو ځکه هغه په جنګ کې خپل مرګ ته غاړه ایښې وه. درېیمه دا چې اوس راجپوت له بارودو سره بلد ول او هغه وېره یې ترې نه لرله، چې پخوا یې وه او تر ټولو لویه خبره دا چې د نورو سیمو راجپوت هم دلته را ټول ول او د بندیله عامو خلکو هم چریکي جنګ کاوه او افغان پوځ ته به یې په چالاکۍ زیان رسولو.

شېر شاه دا کلا اووه میاشتې محاصره کړې وه. د کلا دېوالونه لوړ ول او د دې لپاره چې د بارودو ګولۍ دننه وغورځول شي، د لرګي ارابې جوړې کړې شوې، چې پوځیان به وربانديې ختل او بارودي ګوله (بم) به یې دننه وروېشتو. دا بمونه د کلا له دېوال سره نږدې زېرمه شوي ول، د کلا دننه د فعالیت د لیدو لپاره شېر شاه پخپله په یوې لوړې ارابې ودرېدو، چې ددې بمونو د تاوان جاج واخلي. په دې وخت یوه ګوله دننه په کلا کې د پریوتو پرځای له لوی دېوال سره وجنګېده اوبېرته د بارودو په زېرمه راولوېده. شېر شاه د دې زېرمې سره نږدې و او دده ارابې هم اور واخیستو او د بارودو ګولۍ هرې خوا ته والوتې. د شېرشاه وجود وسوځېده او دی سمدلاسه خپلې کېږدۍ ته یوړل شو. په دې وخت کې هغه خپل جنرال ته د جنګ د جاري ساتلو ویل او په پوځ کې خوک د باچا د حال نه خبر نه شول. شاهي طبیب دده د علاج هڅې وکړې او درې ورځې وروسته د کالنجر کلا ونیول شوه، نو شیرشاه ته خبر ورکړی شو.

په **۱۵۴۵** م کې د مۍ په **۲۲** نېټه شیر شاه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

کالنجر کې په ټپي حالت کې خپلې خېمې کې پروت و. هم هغه وخت دده د پوځ افسرانو دده د دوو زامنو په اړه خبرې وکړې، چې کوم يو به د حکومت وړ وي؟. د باچا د مړينې خبر هم پټ وساتل شو. د شېرشاه سوري لس زامن ول، چې عادل خان، جلال خان او رشيد خان د يوې مور نه ول او قطب خان، سليم خان، کمال خان، رکن خان، نصرت خان، نور خان او قايم خان د نورو مېندو نه ول. د شېر شاه دا پلان و، چې تر خپلې مړينې وروسته خپل سلطنت په دووزامنو ووېشي. دوی دواړه په جنگ کې تکړه، خو د سياست په ميدان کې بې کاره ول.

عادل خان با اخلاقه خو سست او د فېصلې کولو توان يې نه لاره. جلال خان لکه د توندې سيلۍ ښه پوځي، خودسر او کينه لرونکی و. مخالفت يا په اعتراض به سخت په قهر شو او خلک به ترې وېرېدل. د جنگي مهارت له کبله د پوځ په ځوانانوګران و. د شېرشاه پخوانيو باتجربه اميرانو به وربانديې شک کاوه. د شېرشاه يوه کمزوري دا وه، چې نه يې څوک وزيران ول او نه يې د شورا مجلس، د پښتنو د جرګو

روايت يې له سره ختم کړی و. د هغه اميران يوائې جنگيالي سرداران ول، چې د هغوي کار جنگ کول او زمکې ساتل وو. هغه خپلو اميرانو ته لوړې تنخواه ګانې ورکولې، چې د خپل قام او ټبر مرستې ته اړين پاته نشي. په دې توګه شېر شاه لومړې باچا و، چې په هند کې يې د فساد او د ماما خېلۍ مخه ونيوله.

اخر په کالنجر کې په دې وړانديز زيات امېران په يوه خوله شول، چې دواړو ورونو ته دې د پلار د مړينې خبر واستول شي. هر څوک چې کالنجر ته اول راورسېده، هغه به باچا وي. مشر عادل خان هغه وخت په رنتهمبور په کلا کې و، چې ددې ځای نه يو نيم سل ميله لرې و. د ده زوی محمود خان د نيکه په کېمپ کې و، دی يې راوبللو، ليک يې ورته ورکړ، چې سمدلاسه پلار ته ورشي او هغه خبر کړي. دويم ليک يې جلال خان ته رېوا نومې پوځي چاونۍ ته ور ولېږلو، چې د کالنجر نه پنځوس ميله نبغ په لاره پروت و.

جلال خان ته چې د پلار د مړينې خبر راورسېدو، نو دی د جنگ په مېدان کې و. ده خپل احساسات څرګند

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه کړل او د يو منظم پوځي افسر په څېر يې د راجپوت ځواک پر وړاندې خپلې حملې جاري وساتلې. هغه ته دا کمزوري ښکاره شوه، چې د دښمن په مقابل کې دې جنگ بند کړي. هغه وخت ممکن د جنگ بندول ورته نور تاوان اړولی وای. څلور ورځې په جنگ اخته و، ترڅو چې مېدان يې وگټلو، نو بيا کالنجر ته روان شو.

عادل خان سره څلور ورځې وې، چې که غوښتلي يې وای نو کالنجر ته رسيدای شو. او که نه په اگرې کې، چې د رنتهمبور ته نږدې و، خپل حکومت اعلان کړی وای، خو دی هم هلته پاته شو. جلال خان چې په پينځمه ورځ راورسېدو، نو مشر وروريې نه و او دی په هاغه ورځ د شير شاه د ځايناستي په توگه د هند باچا اعلان شو. بنايي د اور لمبو د شېرشاه سرو او زړه ته تاوان رسولی و او دی د خپلو ټپونو له لاسه په خپله خېمه کې د سوځېدو په درېمه يا څلورمه ورځ مړ شوی وي. دده مړی يې هم هلته د کالنجر کلا ته نږدې په خاورو کې امانت کړو او وروسته يې سهسرام ته يې يوړو او په هغه مقبره کې يې خښ کړ،

چې پخپل ژوند کې يې جوړه کړې وه.

په راتلونکو څو مياشتو کې عادل خان په مېوات کې د خپل حق لپاره د جنگ اعلان وکړو، خو جلال نه يې ماتې وخوړه او بهار ته ولاړو. ددې نه وروسته د تاريخ پاڼې سپينې دي، چې عادل څنگه او د چا له خوا ووژل شو او که نه پخپل مرگ مړ شو. د ده داولادونو او مېرمنو په اړه هم څرگنده نه ده چې څه شول. د سهسرام په هديرو کې د دوی قبرونه تراوسه شناخت نه لري.

اسلام شاه د پلار په حکومتي او پوځي تگلاره روان و، خو په هر چا به يې شک کاوه اوکله چې خواص خان په څېر ديندار او سوري کورنۍ ته پتمن جنرال يې ووژلو، نو د شير شاه اميران ترې بېل شول. دی پخپله د عقيدې ټينگ مسلمان و، خو مذهب يې د سياست نه بېل کړو. دده انصاف په دوو اصولو ولاړ و: يو دا چې هره فېصله دې په وخت او عدالت دې له ټولو سره يو شان وي. دی د خپل پلار په شان خواريکښ او د حکومت په معامله کې سخت گير و. دده په هر سرکار (ولسوالۍ) کې څلور زره سپاره د

(c) ketabton.com: The Digital Library

عامو خلکو د ساتنې لپاره تېار ولاړ ول. د شېر شاه له خوا ملکي انتظام ده نور هم ښه کړو او له کومو خلکو سره چې مالي مرستې کېدې، هغه يې په ځای ساتلي وو.

خو د شير شاه د تکړه واليانو په لرې کولو ده اګره خپل زوی ابراهيم سور او لاهور خپل د خورمېړه احمد خان سورته ورکړل، چې نه په حکومت او نه په اداره پوهېدل. په دې وخت کې د شېر شاه يو وراره سکندر سور هم په اګرې کې د ابراهيم په مقابله کې راووتلو او پخپل نوم يې سيکه هم ضرب کړه. د بابر زوی همايون، چې د ايران له باچا سره يې پناه وړې وه، د هند د حالاتو نه خبر شو، نو د پلار د سلطنت د تر لاسه کولو لپاره بيا د کندهار د لارې هند ته روان شو. ده د جلال خان په ژوند کې د لوېديځ پنجاب سوري اميرانو ته د پېسو په ورکولو دوی له ځان سره يو کړي ول. اسلام شاه د يوه ناسور دلاسه په ۳۰ اکتوبر **۱۵۵۳** م کې د اته کاله حکومت نه وروسته مړ شو او په سهسرام کې خښ شو.

اسلام شاه د هند راجپوت او نور نامسلمه دومره

نازول، چې افغانان به ترې ګيله من ول. دده يو لوی جنګي مشاور د دربيمې طبقې هندو هېم چندرا (هيمو) و. عادل شاه بيا تر دې حده هېم چندرا ته اختيارات ورکړل، چې دده لپاره مغلو سره جنګېده. مغلو به هيمو ته په سپکه کتل، چې افغانانو ته ډېر پتمن و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

۱. شېر شاهي تاريخ. د عباس سرواني ليکنه، د ډاکټر دولت محمد ژباړه، د افغانستان او هند د ښو اړيکو سيمينار په وياړ د کابل پښتو ټولنې چاپ. ۱۳۵۴ هـ.ش (۱۹۷۵). مهتمم عبد الرحيم وحيد. ۱۲۲، ۲۵۷ مخونه

۲. د ډيلي د پښتنو باچاهانو تاريخي جدول. ايډورډ ټهامس ۱۸۷۱ م. د ۳۹۸ نه ۴۱۰ مخونه.

مقبرې او کلا ګانې

په دې کې شک نشته، چې د شېر شاه ټاټوبى سهسرام و، ده د خپل ماشومتوب او د ځوانۍ ښه وختونه دلته تېر کړي ول. دا ښاريه د پټنې نه نږدې دوه سوه کلوميټره لرې ده، خو د بهار په لر او بر کې د شېرشاه د نوم ځايونه ښيي، چې دا د هغه خپل وطن و. د پټنې د لوی پوليس سټېشن مشر ته مې چې کله د شېر شاه نوم واخيستو، نو راته يې وويل " شېر شاه د بهار سپوت و، هغه ددې ځای اوسيدونکی و او مونږ يې چرې پردی نه ګڼو" د شاه آباد، شېر ګهاټي، شېر پور او شېر ګړهـ دا څو نومونه دي، چې اوس هم د هغه د دور انګازې لري. په دی کې مې ځينې ځايونه پخپلو سترګو وليدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شیر شاه مقبره د اوبو په منځ کې ده ، دا په یو ډُکانچه چې له زمکې څخه دېرش فټه لوړه ده او څلور گوټیز شکل لري، جوړه ده او چارچاپېره یې یو زر مربع فټ تالاب جوړ دی، چې ۳۸ فټه ژور دی. د اوبو د تالاب نه دا مقبره ۱۵۰ فټه لوړه ده. د مقبرې څلورو گوټونو ته گومبدې جوړې دي او د لویې دروازې لاندې ته خانه ده. دننه یو لوی هال دی، چې چارچاپېره یې محرابونه د اویوه برنډه تري تاوه ده. د هرې خوا نه چت په څلورو محرابونو ولاړ دی اود هر یو محراب په منځ کې د اوسپنو کړی دي، چې یو وخت به پکې څراغونه ځوړند ول . د قبلې خوا ته درې محرابونه دي او د دېوال په تیږو قرآني آیتونه لیکل شوي دي. دا هال هشت پهلو دی او شپاړس کړکۍ لري، چې په دې توگه یې دا هال په ۳۲ برخو وېشلی دی .

د شېرشاه د قبر د پاڅه لویه گومبده ۲۳ فټه لوړه ده، چې د اوسپنې د لوی زنځیر برخه پکې پاتې ده. دده قبر فرش نه لږ لوړ جوړ دی او د پښو لوري ته یې اته نور قبرونه دي، خو په یو هم نوم نه دی لیکل

شوی. د مقبرې د دېوالونو تېږې بې ترتیبه ایښودل شوي دي او وروسته وربانډې په دېوالونو پلستر کې رنگ لگېدلی دی، چې لږ لږ اوس هم ښکاري.

دلته یو وخت نیلا او سپین کاشي خښتې هم کارول شوې وې، چې اوس یې هم یو نیم ژېړ بخنه ټوټه پاتې ده. د نقاشۍ خال خال نښې هم دي، چې نیلا رنگ پکې واضح دی. د بهر نه دا مقبره درې پوړیزه ښکاري، چې ځینې برخې یې نمایشي دي. په دویم او درېیم پوړ کې وړې چترۍ او گومبدې په تیږو جوړې دي. مقبرې ته د ورتلو لپاره ددې په شمال کې درې سوه فوټه اوږده یوه لاره جوړه ده.

د ۱۲۳۲ م کال په سپتمبر کې یو انگرېز پیټر مندي ددې روضې یو انځور جوړ کړی و، چې ددې د تالاب په غاړه ونې لگېدلې وې او ټول ځای پاک صفا ښکاریدو. ښایي د مغلو پر وخت هم دا سیمه په ښه حال کې وه. د نولسمې پېړۍ په سر کې چې انگرېزانو دا سیمه ونیوله، نو دلته یې د تاریخي ودانیو سروې وکړه او هر څه یې د کاغذ پر مخ ولیکل. د ۱۸۱۲ او ۱۸۱۳ په دوو کلونو کې انگرېز سروې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوونکي فرانسس بوکانن، چې د سهسرام کوم انځور راښيي، هغه ورباندې پخپله هم د شرم احساس ښکاره کوي. دی ليکي، " د مقبرې د تالاب د کنستلو نه وروسته ددې په خاوره شاوخوا يو کچه دېوال جوړ و، چې اوس وران دی. دلته ونې نه ليدل کيدې، د قبر ته ورتلونکې لاره په اوبو کې پټه او هغه وړه کوټه، چې ددې په سر کې جوړه وه، ړنګه ده. د روضې شاوخوا هر ډول قبرونه او ګومبدې ښکاري، ددی په لوېديځه غاړه عيدګاه جوړه وه. د مزار دروازه په يوې تېږې بنده کړې شوې ده، دې ته ورتلونکی پل مات شوی و اودا ښه خبره ده، چې څوک ورته نږدې نشو ورتلی، که نه له دې ځايه به دېر شيان وړل شوي وای".

بوکانن په سهسرام کې يو فقير وليده، چې ځان يې د شېر شاه د کورنۍ غړی باله، خو هيچرې د هغه قبر ته نه و ورغلی. انګرېز افسر په يوې کشتۍ کې د تالاب نه د مقبرې ودانۍ ته ورغلو او ليکي: " په تالاب کې د انسان او د ځناورو فضله مواد ښکارېدل، ډېرو هندوانو دلته ځانونه مينځل او ان ددې اوبه يې څښلې. د اينځر د ونو جرړو د مقبرې دېوالونه او ددې

چا چاپېره وړو ودانيو ته ښه زيان رسولی دی، ددې يوه ګومبده پريوتې ده. د شېرشاه ددې مقبرې د ساتنې لپاره د وقف زمکې وې."

ښايي د انګرېزانو پر وخت دا ځای پاک کړی شو اوکله چې نامتو لرغون پوه جارج کننګهم څو کاله وروسته سهسرام ته ورغلو، نود شېرشاه د مقبرې په اړه ليکي: " په هند کې مې د تاج محل نه وروسته دومره ښکلې مقبره نه وه ليدلې"

د شېر شاه د مقبرې نه نيم ميل اخوا شمال کې دده د زوی اسلام شاه (جلال خان) مقبره ده، چې نيمګړې پاتې ده. دده د مقبرې ګومبده لسو نه پينځلس فټه لوړه جوړه اونقشه يې هم هاغسې ده لکه چې د شېر شاه د مقبرې وه. په دې ګومبده کې له اسلام شاه سره دده اخښی عادل شاه سورهم خښ دی او د ماشومانو پينځه قبرونه هم دي. اسلام شاه په **۱۵۵۳** کې په ګواليار کې مړ شو، نو زوی فېروز خان ماشوم و. دده خپل اخښی (د ښځې ورور) مبارز خان د خپل زوی سرپرست جوړکړی و، خو د هغه په جنازه کې دده دواړه ماشومان ورک شول. مبارز خپل خوريونه ووژل

(c) ketabton.com: The Digital Library

او پخپله يې د سلطان عادل شاه په نوم په ګواليار کې خپله باچاهي اعلان کړه. دا د مبارز خان لويه تېروتنه وه، ځکه که ده د شېر شاه سور د لمسي د سرپرست په توګه باچاهي کړې وای، نو ډېر پښتانه به د سورکورنۍ د نومونو په ويار ورسره يو شوي وای، خود حکومت حرص د عقل دښمن وي. ښايي دا ماشومان د وژنې نه وروسته د اسلام شاه وفادارو ملازمانو دلته ښخ کړي وي.

د شېر شاه د مقبرې په جنوب کې دې مقبرې ته ورته يوه بله مقبره هم ده، خو دا هم نيمګړې پاتې ده او د قبر د پاخه څپر هم نشته. ځايي خلک وايي، چې دا د شېر شاه د پير روضه ده، خو ثابته نه ده. د سهسرام د ښار په منځ کې د شېر شاه د پلار حسن خان سور مقبره هم ده، چې چار چاپېره ترې لوی دېوال تاو دی. دا يو مستطيله ودانۍ ده، چې په ختيځ، شمال او جنوب لوري دروازې لري او هر يو ګوټ ته يې يو ه ګومبده وه. لوېديځ لوري ته يې يو جومات دی، چېچوړښت کې د شېر شاه د مقبرې په شان دی، خو وړوکی او دوه دروازې لري.

د دې ودانۍ په کتلو انګرېز سروې کوونکي بوکانن ، ډېر د شرم او د کرکې احساس کوي. وايي: " تحصيلدار يا ماليه اخيستونکي، چې مسلمان دی له جومات سره جوخت خپل کور جوړ کړی دی او ښه پاک يې ساتلی، يو کس ورله هره ورځ صفاي کوي او دی ورله معاش هم ورکوي، خو مقبره او جومات يې بې غوره ساتلي دي، چې د اينځر د ونو په جرړو ورو ورو په ړنګېدو دي. کله چې انګرېزانو دا سيمه ونيوله، نو هغوی دلته يې خپل ګودام جوړ کړو او د مقبرې په کوټه کې يې خپله اسلحه وساتله. اوس دلته لوښي لرګي ايښي دي او دا ټول د کوليانو (بار وړونکيو) ، مزدورانو او د عامو خلکو د تګ راتګ ځای شو. يواځې د قبر دروازې يې په خاورو بندې کړې دي، نه د اينځر ونې وېستل شوې او نه ددې صفايي کېږي".

په نولسمې پېړۍ کې د سهسرام زياتره کورونه د خښتو جوړ و اوکاشي خښتې به هم پکې کارېدلې، کوڅې يې تنګې او کږې وږې وې، خو بوکانان ته د بهار په پرتله ښه حالت کې ښکاريده. هغه وخت دلته د هندوانو په پرتله مسلمانان په زيات شمېر کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسېدل او د دوی هديرې پکې هر ځای ښکاريدې.

بوکانن د شېر شاه د کور يادونه کوي او وايي: "د شېر خان کور د ښار په شمال کې جوړ و، چې اوس پکې د خښتو ډېرې ښکاري. د دې يوې غاړې ته هندو مندر جوړ کړی شوی دی، خو ددې کنډوالو او د خښتو شمېره دومره کمه ده، چې گومان نه کېږي چې شېر خان به دلته اوسېده.

يو پير زاده چې شاه صاحب (سجاده نشين) نومېږي، د خپل باغ دروازه راته پرانسته چې هر ډول مېوې او گلانو ونې او بوټي پکې ول. د سهسرام کلا اوس هم شته، چې ده (شېر شاه) به پکې ژوند کړی وي. د سهسرام نږدې غرونه ترې درې ميله لرې دي او يوه تنگه لاره پکې جوړه ده. څېرمه ورته د کدرا سيند بهېږي. د شاه صاحب د کورنۍ يو تن (مشر) ددې سيند د پاڅه پل جوړ کړی و.

د سهسرام کلا د هگۍ په بڼه جوړه ده او دواړو غاړو ته يې لوی فصيل په سر گول برجونه دي. په دې کلا کې درې پوړيزه ماڼۍ رنگ محل نومېده، چې تشې کنډوالې يې پاتې دي او عام خلک ورته "قلعه"

وايي. د کلا زياته برخه اوس د پوليسو تانې او نورو ودانيو اخيستې ده. د ښار نه يو ميل لرې په جنوب کې د علاول خان مقبره ده، چې ددې ټولو مقبرو جوړونکی د شېر شاه مهندس و. دا مقبره ساده او ښکلې ده، خو ددې حالت هم ښه نه دی او يو وخت دې مقبرې ته نږدې يوه فاحشه خانه هم وه."

علاول خان سور د جون پور د يو سردار محمد خان سور زوی و. په هند کې د هغه د لاس جوړې شوې ځينې ودانۍ د شېرشاه او پخپله د علاول خان د لوړ فکر ښکارندوی دي. پخپله شېر شاه د هند د مهمو ودانيو مشاهده وکړه، چې د هندوانو معبدونه او د مسلمانو باچاهانو له خوا جوړ شوي جوماتونه او کلا گانې پکې وې. ده د لوديانو جوړښت هم وليدو او په سهسرام کې يې د خپلې مقبرې نقشه پخپله جوړه کړه، چې د هندوانو د معبد په څېر د اوبو په منځ کې ده.

د سهسرام په ختيځ کې د غرونو د پاڅه د شېرگړه کلا ده. د کلا تېره هم سور بخنه ده. د سهسرام په لوېديځ کې کاو سيند بهېږي، چې په جنوب کې له يو بل وړوکی سيند کودرا سره يو ځای کېږي. د دې پر

غاړه شېر شاه یو مضبوط دېوال جوړ کړی و، چې د یو پله نه په غرونوکې شېر ګړه ته د ورتلو خفیه لاره وه.
په برسات کې دا سیند ډېر سېلابي وي، خو په ژمي کې یې اوبه کمې وي. که څه هم په شیر ګړهـ کې وړوکی بازار او کورونه ول، خو دا د شېر شاه مرکز نه و او ښايي د خپلې کورنۍ لپاره یې یو خوندي ځای ګڼلو، چې په بیړنـي حالت کې دده خزانه او نور اکمالات پکې ساتل کېده.

شېر ګړهـ د غرونو په ډډه کې پټ ځای دی او د لرې نه د غرونو یوه برخه ښکاري.

همایون چې د ډیلي پر تخت بیا کېناستو، نو د اسلام شاه د اخښي عادل شاه سوري د کورنۍ د ټولو غړیو د ووژلو امر یې ورکړ. هغه وخت وېرېدلو ښځو په شېرګړهـ کې پناه واخیسته، خو اخره کې وربانـدې ټول رسد بند کړی شو. کله چې دوی تسلیم شول، نو ټول یې د قلا د فصیل نه لاندې وغورځول.

په بهار کې د روهتاس تاریخي کلا د شېرګړهـ نه ۷۰۰ فټه لوړه ده، چې د سون وادۍ ترې ښکاري. شېر شاه په **۱۵۳۷** م کې دا کلا د راجپوت نه ونیوله.

د روهتاس سیمه د لوړ غره د پاڅه په **۲۸** مربع میله زمکه کې خپره وه او ډېرش کلي پکې اباد ول. کلا ته ورختونکې هره یوه پوړۍ ۱۲ نه تر اتلس انچه لوړه ده او اس وربانـدې په ګرانه ختلی شو. دې کلا ته به تکړه ځوانان ختلی شول. ددې قلا ساتونکي د شروع نه د راجپوت قام خلک ولاو د چندرابن کورنۍ سره وه.
دلته د اوبو درې تالابونه د دوی د راجه ګانو (بن راجه، ګور راجه او چندرابن وغېره) په نومونو دي.. شېر شاه دلته د پخوانۍ کلا په منځ کې نوې کلا جوړه کړه، چې د ختیځ نه لوېدیځ ته ددې ساحه یو میل او شمال نه جنوب ته نیم میل وه.

په **۱۵۴۲** م کال د مۍ د میاشتې په پنځویشتمه نېټه شېر شاه د جهلم نه لس میله سوېل لوري ته د روهتاس په نوم د یوې بلې کلا د بنسټ ډېره کېښوده.

د لویو کلا ګانو جوړونکي شېر شاه په **۱۵۴۱** م کې د ډیلي په جنوب کې د اندر پرستها تاریخي ځای د خپلې کلا لپاره غوره کړو، چې اوس د زاړه کلا (پرانا کلا) په نامه یادېږي. دلته یو جومات هم دی او پلان یې دا و، چې دا به ټول په سپینو مرمرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړېږي، خو دا تېره خلاصه شوه نو بيا مهندس ډېر په مهارت د سرو تېږې په کارولو دا جومات پوره کړو.

دکلا په منځ کې يو گول برج دی چې اوس ورته "شېر منډل" وايي. دا اته څنډې لري (هشت پهلو) او په بره پوړ کې يې هرې خوا ته محرابونه دي، دا هم د هندو جوړښت په شان دی. وروسته بيا شېر شاه دلته خپل کتابتون جوړ کړو او يو مانښام ددې له پوړو راپرېوتو او مړ شو.

په بهار کې د سهسرام نه وروسته د سوري کورنۍ مېشت ځايونه د چېن پور په سيمه کې وو. دا په ځينو تاريخونو کې د چوند په نوم او په پارسي متونو کې کله "جېند" او کله "جوند" ليکل شوی دی. د چېن پور نه دوه ميله ختيځ کې يو تاريخي مزار د مولي خان نومې ديني ښځې په قبر جوړه ده. دده خپل نوم بل څه و، خو زيارت يې نږدې د ماهوله نومي کلي په نوم يادېږي. دا مقبره د تېږې نه جوړه اوگومبده لري او د خاورونور قبرونه هم ورسر جوړ دي.

د چېن پور په لوېديځ کې د بختيار خان مقبره ده، چې د ده مشر زوی فتح خان د شېر شاه زوم و. دده

مقبره د حسن خان د مقبرې په شان جوړښت لري، خو په ښه حالت کې ده. ددې چار چاپېره د تيږو دېوال دی او شاو خوا ترې ونې کرل شوي دي، خو ددې زړو ونو جرړې اوس د مقبرې يو دېوال ړنگ کړی دی. د مقبرې او د غونډېو تر منځ يو وړوکی سيند دی. په دې گومبده کې پينځويشت قبرونه ول، چې ځينې پکې د چت نه راڅڅېدلو اوبو خراب کړي دي. مرکزي قبر اوس هم پر ځای دی او دولس ديارلس لوی او واړه قبرونه هم ورسره دي، چې ټول د يوې کورنۍ معلومېږي. دا څرگنده نه ده چې فتح خان کوم ځای خښ دی، خو داسې ښکاري چې دی به له خپلو ښځو او ماشومانو سره يو ځای وژل شوی وي.

د فتح خان يو کشر ورور داود خان د مغلو د برلاسې پر وخت دا هديره جوړه کړې وه. دده قبر د پلار د قبر نه لږ لرې، خو وړوکی دې او گومبده وربانديې نشته.

د بختيار خان د مقبرې په جنوب ختيځ لوري د اوبو يو لوې تالاب دی. ددې مقبرې مجاور اتيا (جريبه) ښيرازه زمکه لري اود انگرېزانو په حکومت کې يې هم

د مقبرې د ساتنې لپاره د مياشتې لس دولس روپۍ اخيستې، خو د انګرېزانو په رپورټ کې ليکلي دي، چې دی د مقبرې خيال نه ساتي او دلته يو پير درګاه ته زيات عقيدت لري، چې عثمان شاه نومېده او د شېرشاه نه وړاندې هلته موجود واو وايي چې دا هر څه د پير په برکت کېږي.

عثمان شاه د سيمې د برېخ پښتنو لپاره يوه سپېڅلې ځته ده. د پير عثمان قبر د سيند په لوېديځه غاړه پر يوه لوړ ځای جوړ دی او د پاڅه پرې ګومبده نشته. ددې چاپېره يو دېوال دی، ددې په شمال لوېديځ کې د بختيارخان خوريې حسين خان خښ دی، چې د پير عثمان د قبر دېوال يې پوخ کړی و. دده ښځې ماشومان او نور خپلوان هم په دې هديره کې خښ دي ، چې په ځينو باندې ګومبدې ولاړې دي. دلته يو وړوکی جومات هم جوړ دی.

داود خان د پير عثمان زيارت ته نږدې په غونډۍ يوه باره دري جوړول پېل کړيې وه، چې نيمګړې دېوالونه يې پاتې دي.

په نولسمي پېړۍ کې د چېن پور زمين دار يو

پښتون و. هغه خپل زوی د انګرېزانو ديوان (منشي) ته ولېږه او ورته ويې ويل، چې دلته ټول دوه نيم سوه کورنۍ دي او په دې کې پنځوس کورونه د پښتنو ول، خو اوس يکې يوولس کورنۍ پاتې دي، خو د ګاونډي سيمې زمين دار انګرېز ته وويل، چې دلته د پښتنو سل کورونه پاتې دي.

د بهار د نورو سيمو په پرتله په چېن پور کې د پښتنو کورونه ښه جوړ شوي دي. د هر کور سره د خټو يوه کلا هم شته، چې ښه ساتنه يې کېده. د سيمې راجپوت دلته له پخوا راهيسې مېشت ول. دلته د دوی زړه کلا اوس هم شته، چې چارچاپېره ورته د اوبو خندق جوړ و او د دفاع لپاره يې کاراوه. ددې د پاڅه د شېرشاه يا د مغلو پر وخت يوه نوې کلا جوړه شوې وه، چې په کنډوالو کې يې خلکو د اوسېدو نوي کورونه جوړ کړي او يو مسلمان پير هم دلته خښ دی.

د مغل باچا شاه جهان پر وخت د روهتاس ګړهـ د کلا کوماندان اخلاص خان نومېده او د چېن پور سيمه هغه ته د جاګير په توګه ورکړې شوې وه. ده د کلکتې په سړک د اخلاص پور په نوم يوه ښاريه اباده کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نولسمې پېړۍ کې د چېن پور هندوانو دعوه وکړه چې د سیمې پښتانه پخوا راجپوت ول او وروسته مسلمانان شوي ول او ځان له دوی بېل ګڼي.

د مغلو پر وخت دې راجپوت هندوانو په نورو ځایونو کې ځان له کورونه جوړ ول او دوی سره به یوځای نه اوسېدل، خو د انګرېزانو په حکومت کې ورته هغوی د ژوندضمانت ورکړ، نو ورو ورو یې بېرته د دوی په منځ کې ژوند پیل کړ.

د هند د اریایي عقیدې پر اساس د ټولنې خلک په څلورو طبقو یا برخو وېشلي دي. برهمن تر ټولو لوړ او د معبدونو ساتونکي، ورپسې کهشتري یا جنګیالي چې ټول راجپوت پکې شامل دي، دریم وېش یعني کروند ګر او تجاران او ټیټه طبقه یا شودر، چې د ټولو خدمت کوي. کله چې راجپوت هندوان په بهار کې مسلمانان شول، نو دوی ځانونه د پښتنو انډول ګڼل. د اسلام نوم د دوی لپاره بس نه و، همدا وه چې دوی ځانونه د پښتنو په توګه ورپېژندل او هماغسې، چې د پښتنو قامونه ول، دوی هم ځانته د یو قام نوم غوره کړ.

په پټنه کې یو استاد راته داسې پښتون راوپېژندلو. شپېته کلن محمد اظهار خان وایي، چې دوی یوسفزي پښتانه دي. دی سرکاري ملازم و او اوس اووه زامن لري. ده راته وویل، چې دوه سوه کاله پخوا به یوسفزي پښتانه د بمبۍ نه بهار ته راتلل، چې زیاتره به یې د آسونو تجارت کاوه. وروسته دوی له ځایي ښځو سره ودونه وکړل او تش د قام نوم ورسره پاتې شو.

اظهار وایي: دی د هغو پښتنو نه دی، دی پټنې ته نږدې د دهمار په کلي کې ژوند کوي. دلته ټول څلور سوه کورونه دي، شل ، پینځویشت پکې د مسلمانانو او هغې کې هم یو کور دده دی. دده په وینا ، د راجپوت له کلیو سره څنګ په څنګ د پښتنو دولس کلي اباد دي، چې د یو څو نومونه داسې دي: پیرو ، ابراهیم پور، ملکي، داون او داسې نور... اظهار دعوه کوي، چې ډېر خلک ځان ته پښتانه وایي او له خپل نوم سره د "خان" توری لیکي، خو دوی د پښتنو ځانګړتیا نه لري.

ما ترې پوښتنه وکړه، چې د پښتون ځانګړتیا څه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي؟ نو راته يې په ګوتو وشمېرل .

لومړی: د نورو خلکو لپاره به د لاس روغبړ مهم نه وي، خو پښتون به تل درته لاس راوړاندی کوي او تا سره به تود روغبړ کوي .

دویم : کله چې پښتون درسره لوز وکړي، نو هغه به ارو مرو پوره کوي، دوی وعده خلافي نه کوي.

درېیم: پښتانه په نورو مسلمان قامونو کې واده نه کوي، که څه هم دا دود اوس په بدلیدو دی..

څلورم: د واده پر وخت به پښتنه ناوې چرې هم د مېلمنو په وړاندې نه راښکاره کېږي او کله چې يې د پلار له کوره وباسي، نوڅادر يې پرې غوړولی وي.

پېنځم: د پښتنو ښځې د پردیو سړو مخې ته نه راښکاره کېږي.

شپږم: که تاسو د پښتنو کورونو ته ورشئ، نو سړي له سړو سره کښيني او ښځې به په کور کې دننه له ښځو سره کېني. که يو څوک په چا ظلم کوي او يو پښتون نږدې وي، نو دی به د مظلوم مرستې ته ضرور راوړاندې کېږي.

اظهار د خپلو خبرو په پای کې وویل، مونږ په

پښتنو ډېر ویاړو، ځکه دوی په افغانستان کې تل له لوی قدرت سره جنګېدلي دي.

د اظهار له خبرو مې دا نتیجه واخیسته، چې په بهار کې د پښتنو له نوم سره یو افسانوي تړاو پاتې دی. د ټولنې بې وزلې، له عامو خلکو سره سپک سلوک، چې ځینو ځایونو کې مې پخپلو سترګو ولیدل او د زړو روایاتو ختمېدل یوه نارامي رامنځ ته کړې ده. په دې حالاتو کې ممکن پښتنو پکې څه نا څه مثبت کارونه کړي وي، چې اوس د بهار هر مسلمان له خپل نوم سره "خان" لیکل غواړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذ

۱. د فرانسس بوکانن رساله . د ۱۸۱۲ او ۱۸۱۳ م تر منځ د شاه اباد ضلع د سروې پر وخت لیکل شوې وه. ۱۹۲۲ م کې د بهار د پټنې حکومت چاپ کړو. ۱۳۴ مخ

پټنه د تصوف ښار

په ۲۰۰۰ میلادي کال د پنجاب د چندریگړ په یو نړیوال کانفرنس کې د افغانستان استازي استاد عبدالخالق رشید د پټنې د اره پوهنتون د اردو ژبې یو استاد شاه حسین احمد سره ولیدل، چې ځان یې ورته د شاه ارزاني د سجاده نشین په توگه هم وروپېژندلو. د نورو پوښتنو او ځوابونو نه څرگنده شوه، چې ده هم هغه ارزاني یاداوه، چې د پیر روښان د غورځنگ یو غړی، دده مرید او خلیفه و او د پښتو تصوف او د ادب نه څو سوه کاله ورک و.

په بل کال چې استاد رشدید د یوې بلې غونډې لپاره پټنې ته لاړ، نو د ارزاني مزار یې ولیدو او ددې خبرې پخلی یې وکړ، چې آیا دا هماغه ملا ارزاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

خښکي (خوښګي) دی، چې د شپاړسمې میلادي پېړۍ په وروستیو کې د تصوف د لارې د اسلام د دین د خپراوي لپاره روان شوی و؟.

د پټنې ښار په لومړي ځل د شېر شاه له خوا د بهار پایتخت کړی شو. له دې وړاندې بهار، چې اوس ورته بهار شریف وایي، چې د ګیا په ختیځ کې په ۴۲ کلومیټرۍ کې ددې سیمې مرکز و. دا اوس د یو صوفي شاه شرف الدین د زیارت لپاره نوم لري او یو وخت د پوهې او علم مرکز و.

د بهار شریف د شاوخوا سیمو په کلو بانډو کې د پښتنو بېلا بېل قامونه ژوند کوي، خو د دوی شمېره دومره لږه ده، چې یواځې د تاریخ استادانو ته معلومېږي.

هسې خو د بهار په هره دوه کیلومیټرۍ کې د یو صوفي زیارت جوړ دی، خو د پټنې نه سهسرام ته په لاره ما دا زیارتونه ولیدل. په ۲۰ کیلومیټرۍ کې د شېخ کمال الدین یحي زیارت دی، چې د سهروردیه طریقې پیر و، دده مزار ډېر په شین ځای کې و.

د شېر شاه د پیر مانېري شریف زیارت د پټنې نه

دېرش کلومیټره سویل ته جوړ دی، چې ابراهیم کاکړ نومې ارکیټېکټ جوړ کړی و. د پټنې پوهنتون د فارسي ژبې استاد طلحه برق معلومات راکړل. دا ودانۍ ما پر لاره ولیده، د اوبو پر غاړه په یوې اوچتې غونډۍ له تېرو جوړ مزار په یو خاموشه ځای کې جوړ دی، چې سړک ترې ډېر لرې دی.

د پټنې پوهنتون د تاریخ یو استاد پروفېسر انوار عالم راته وویل، چې ابراهیم کاکړ د شېر شاه یو صوبه دار او مهندس هم و، غوښتل یې چې په بهار کې د مخدوم یحیی مانیري په قبر مزار جوړ کړي، خو بیا ورته بشارت وشو چې د هغه قبر دې همدغسې پرېښودل شي، نو بیا هغه د دولت مانیري په قبر، چې د شېر شاه پیر و دا شانداره مقبره جوړه کړه. دې ته بړې درګاه (لوې درګاه) وایي. په دې ښکلي زیارت کې سره ډېره کارول شوې ده او له ۱۰۱۷ نه تر ۱۰۲۷ هـ ق کلونو کې جوړه وه، چې شاوخوا ښکلی باغ او یو تالاب هم لري، خودې ته نږدې اوس یو مېلمستون جوړېده، چې خلک ورته سېل له راځي، ددې زیارت سکوت مات کړی دی. دلته د وړاندې نه د بالي ووډ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

فلمونو لپاره ډلې راروانې وي او ښايي چې څو کالو کې به دلته دا خاموشي نه وي.

له **۱۵۵۷** نه تر **۱۵۷۲** م مغل باچا اکبر بهار د بنگال سره يو ځای اداره کاوه، خو د مغلو د دورې نه وروسته بنگال د مسلمانو نوابانو ولقې ته ولاړو او د بهار سيمه د يو بېل ولايت په توگه اداره کېده.

اکبرباچا پخپله نالوستی و، خو د هر دين له عالمانو سره به يې خبرې کولې او ځان به يې پوهاوه. ده ته په هر يو مذهب کې ښه والی ښکارېده او د هند په لويه وچه کې يې د خپل کامیابه حکومت او د خلکو د خوښۍ د ترلاسه کولو لپاره يو نوی دين رواج کړ، چې دين الهي نومېده. ددې کړنلاره د اسلام، برهمني او مسيحيت يوه گډوله وه، چې ځينو درباري عالمانو يې سرپرستي وکړه، خو نورودا کفر او الحاد وگڼلو.

په دې کې د وزيرستان د کاني گرم د سيمې بايزيد انصاري(روښان) هم و. دده روښاني پاڅون په جهاد بدل شو او مغل واکمن ورپسې لښکر ورواستاوه. بايزيد ننگرهار ته نږدې په **۱۵۸۰** م کې جنگ کې ټپي

اوڅو ورځې وروسته د پېښور په کلپانۍ کې مړ شو.

خو د روښان زامنو او لمسو خپل جنگ جاري وساتلو، ترڅو د اکبر د زوی جهانگير پر وخت دده لمسو ته په هند کې منصبونه او جاگيرونه ورکړی شول. د روښان د تصوف پېغام دده شاگردانو د هند نورو سيمو ته يوړو، خو نوم يې ورک شو. د پير روښان د مريدانو په حلقه کې ملا ارزاني خوېشکي (خېشکي) هم شامل و او په کتابونو کې دومره ليکلي ول، چې دی د پنجاب د کسور نه ورغلې و او د پير روښان نه د زده کړې وروسته بېرته کسور ته ولاړو او هم هلته خښ دی.

نور بيا ليکي، چې پير روښان له خپل ليک سره دی د هند پر لور واستاوه او بيا يې درک ونه لگېده. دده شعرونه او څو ليکنې په پښتو ادب کې پاتې شول.

په **۲۰۰۳** م کال چې زه کله د بهار د پښتنو په اړه د څېړنو لپاره له استاد رشيد سره پټنې ته ورغلم، نو حسين احمد د ارزاني د مزار په خانقاه کې يوه غونډه جوړه کړه. هلته راته ده او نورو استادانو معلومات راکړل. حسين احمد د شاه حسين په نوم د ارزاني

ديارلسم ځايناستى دى او د روښانى تصوف ډېوه يې بله ساتلې ده. ده ووېل: " شاه ارزاني د خپل پير (روښان) په څير د وحدت الوجود لاروى او مبلغ و. دى د اسلام د پېغمبر صلى الله عليه وسلم په بشارت هند ته ورغلى و.

مغل باچا اکبر، چې په هند کې يو نوى مذهب د "دين الاهي" په نامه معرفي کړو، نو ددې د اغېزو د لرې کولو لپاره دى هندوستان ته لېږل شوى و. ځينې خلک دې ته گوته نيسي، چې د اکبر په مخالفت کې حضرت شاه مجدد الف ثاني راپورته شوى و، نو شاه ارزاني دا کار څنگه وکړو. په دې اړه په تذکرو او کتابونو کې ليکل شوي دي، چې د مجدد الف ثاني د مناظرې او د بحث انداز خپل کړى و، چې يو ډول شخړه يې جوړوله، خو شاه ارزاني په ډېره مينه، محبت او د يو مهربانه مشر په ډول د ريښتيني اسلام دين خپراوه. دده لاره د امن لاره وه او هغه وخت خلک په لوى شمېر د دوى شاوخوا راټول شول. بنايي پټنې ته د ورتللو وړاندې ارزاني د کسور نه اجمېر، ډيلي، بنارس او عظيم اباد کې ايسار شو او په

سلگونو شاگردان يې وروزل.

شاه ارزاني په بهار کې د اسلام له تبليغ سره سره د دين علم هم ضروري وگڼلو او د "مدرسة الاسلام" په نامه يې يوه مدرسه جوړه کړه، چې د قران تفسير، فقه او د حديث تعليم پکې ورکول کيده. دده تعليم نه يوائې بهار، بلکه د شاو خوا نورو سيمو ته هم خپور شو.

د پارس (ايران) د کرمان نه د ديني زده کړو لپاره يو کس شاه عبدالله کرماني بهار کې د شاه ارزاني شهرت په اورېدو دلته راغى. دلته يې د ارزاني نه د دين د خپراوي اجازه واخيسته او هغه بنگال ته ولېږه. بنايي دده د شهرت له کبله په سيمه کې د مغلو لپاره هم يوه درنه څټه شوه. ده راته ووېل، چې مغل شهزاده شاه جهان د باچا جوړېدو نه وړاندې دده په خدمت کې حاضر شوى و او ده ورته بشارت ورکړى و، چې ته به باچا کېږې.

همدغه لامل و، چې کله شاه جهان باچا شو نو دده مزار جوړولو امر يې ورکړ او زمکې يې ورته وقف کړې، چې د مدرسې او د مزار ساتنه پرې وشي. دده د

مـزار شـاوخوا بـې شـمېره نـور قبرونـه هـم دي، چـې دده مريـدان پکـې ښـخ دي . د جومـات او د خانقـاه نـه عـلاوه، ښـايي پخـوا بـه تـرې چـار چـاپېره زمکـه شـنه او ونـى لرونکـې وه، خـو اوس پکـې خلکـو کورونـه جـوړ کـړي دي. د نولـسمې پېـړۍ د يـو انگرېـز د لاس جـوړ کـړى انځـور ددې ښـکارندوى دى، چـې د ارزانـي د مقبـرې شاو خوا ونې وې.

په نولسمې ميلادي پېړۍ کې دلته يوه عيد گاه هم جوړه شوه او د اختر په ورځو کې په زرگونو کسان دلته د لمانځه لپاره ورځي. شاه ارزاني واده نه وکړى او کله چې دى په ۱۰۲۸ هجري (۱۶۴۹ م) کې وفات شو، .نو دده مريدانو پرېکړه وکړه، چې دده د تعليماتو د جاري ساتلو لپاره به يو کس دده پر گدۍ کېني او د خانقاه مجلسونه او مدرسه به اداره کوي. دا کس به ټاکل کيږي اوکله چې د خپل مقام نه تقاعد کېږي، نو د بل کس نوم به ورته ټاکي او که په دې کې اختلاف وي، نو رايه به اخستل کېږي.

اوس هم دده د خانقاه د متولي (سجاده نشين) انتخاب کېږي او زياتره د پټنې پوهنتون يو استاد

وي. په ټول هند کې دا يوائينى مزار دى، چې سجاده نشين يې موروثي نه وي. شاه حسين احمد راته وويل: " د هند د وېش نه وروسته دا مدرسه وتړل شوه. خو د تېرو څو کالو راهيسې پکې د درسونو لړۍ بيا پيل شوې ده.اوسنۍ مدرسه ما له شلو شاگردانو سره پيل کړې وه، نيم شاگردان له خانقاه سره نږدې په يوه کور کې مېشت دي، چې ډوډۍ او جامه ورته ورکول کېږي او د ډوډۍ پخول، صفايي او د جامو د مينځلو کار پخپله هلکان کوي. د لسو کالو هلکان هره ورځ مور پلار مدرسې ته راولي. په مدرسه کې اوس درې استادان دي او د قران د زده کړې او د حفظ لپاره مو درې کاله موده ټاکلې ده.

که يو شاگرد دا نشي کولى، نو بيا هغه ته نورې ژبې (هندي، اردو او انگرېزي) زده کوي او عام ښوونځي ته يې استوو. هغه چې کورس پوره کړي، په نورو ځايونو کې درس ورکوي او د مدرسې له خوا تعقيب کېږي. د کورسونو او د نور خرڅ لپاره چنده راټولېږي، هر کال د شاه ارزاني د عرس لپاره درې ورځې ټاکل شوي دي، چې يوه ورځ يې د ښځو لپاره

وي. دلته د هر مذهب خلک ورځي او د خپل زړه مراد غواړي. د عرس په موقع د ځلویښتو زرو نه زیات خلک راټولیږي او ډېرې پیسې ورکوي.

د ودونو په موقع ښځې دلته ناوې راولي او د هغې د ښه ژوند لپاره دعا کوي. همدا شان مې یوه ډله ښځې له ناوې سره د ارزاني د زیارت نه بهر ولیدې، دوی په لاسونوکې ډیوې نیولې وې او د سندرو په ویلو دننه ورغلې. یوې ښځې راته وویل: واده سبا ته دی، خو زموږ رواج دی، چې ناوې د نکریزو په شپه د شاه ارزاني زیارت ته اورمرو راولو، چې په راتلونکي ژوند کې خوش بخته وي.

د هندوستان په پښتو شاعرۍ کې قصیده د یو شعري ژانر په توګه لومړي ځل د ارزاني په شاعرۍ کې ښکاره شوه او تراوسه چې په هند کې کوم اسناد څېړل شوي دي، ښیيي چې ارزاني لومړنی شاعر دی چې په پښتو کې یې الفنامې لیکلې دي.

یو الف دی دې کلیات کې محیط شوې لور په لور دی
کل زرې الف پیدا کړې دی پــــه کل زرې کې نور

د ارزاني د نورو لادرکه کتابي اثارو په اړه مې د شاه حسین نه وپوښتل، نو هغه راته وویل: " د ارزاني

پښتو دیوان د پټنې پوهنتون یو پروفیسر څه موده وړاندې له ځانه سره کور ته یوړو. دی په پښتو نه پوهېده، نو یو تن افغان یې راوبللو چې ددې په لیکنه ځان پوه کړي. اوس هغه پروفیسر مړ دی، کور واله یې خبر نه دي چې کتاب څه شو او د افغان نوم هم چا ته نه دی معلوم".. ښایي په لاس لیکل شوی دا دیوان یا خو د چا په کور کې له زړو شیانو سره ورستېږي او یا پرې چا پیسې ګټلې دي.

شاه حسین وایي، چې مونږ ته چې څومره شیان رارسیدلي دي، په هغې کې د پښتو دیوان نه پرته یوه سفر نامه وه، یو د مراته المحققین رساله وه چې ډېرې نسخې یې شته دی،خو د هندوستان څېړونکیو په دې د نورو نومونه ولیکل او خپور یې کړ. یوکتاب د بسم الله تفسیر و. چې زما لاس ته نه دی راغلی، خو ځینې برخې یې چاپ شوي دي. دده جامې ، دستار، کلاه، پڼې ، تسبیح، کشکول او مسند شته او د عرس په موقع یې راوباسو.

شاه حسین وایي: د ارزاني د عرس په موقع د شاوخوا سیمو نه چې کوم خلک راځي، هغوی زیاتره

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغاني لباس اغوندي.

په پټنه کې د خدا بخش کتابتون د یادونې وړ دی.

مولوی خدا بخش خان پر ۱۸۴۲ م کال کې زېږېدلی واو د پټنې له مخورو قانون پوهانو څخه و او له کتابونو سره یې بې کچه مینه لرله. ده به هر ځای د لوستلو لپاره کتابونه اخیستل او کله چې په دکن کې د سترې محکمې قاضي و، نوهلته یې قلمي نسخې راټولې کړې. د ۱۸۹۱ م نه دده د کتابونو لویه زېرمه دده په کور کې وه او په ۱۹۰۸ م کې دده د مړینې نه وروسته د ده دوو زامنو د پلار په کتابتون کې نور کتابونه هم ورزیات کړل، ان تر دې چې دا یو شتمن کتابتون شو او د څېړنو لپاره به ترینه خلکو ګټه اخیسته.

په ۱۹۵۸ م کې چې کله ډاکټر ذاکر حسېن د بهار والي وټاکل شو، نو ده د بهار په لر او بر کې قلمي نسخې او نایابه کتابونه را ټول او دې پوهنتون ته ډالۍ کړل. هغه زیاتره کتابونه د خلکو له کورونو وموندل او په پېسو به یې ترې واخیستل. ددې دوه ګټې وشوې: یوه دا، چې هغه کتابونه چې د خلکو په

کورونو کې ایښي ول، د ضایع کېدو نه وژغورل شول او بله دا چې د خدا بخش کتابتون پرې غني شو.

د ډاکټر داکر حسېن د هلوځلو له کبله کتابتون لپاره نوې ودانۍ جوړه شوه. په ۱۹۷۹ م کې حکومت دا کتابتون پخپل اختیار کې واخیستو او اوس ددې ټول لګښت د حکومت پر غاړه دی.

د خدا بخش کتابتون مشر ضیاءالدین انصاري راته وویل، چې اوس له دوی سره یویشت زره قلمي لیکنې اوکتابونه او دوه لکه شل زره چاپي کتابونه خوندي دي. دلته د پښتو هم یو څو د لاس لیکلې نسخې شته، چې د رحمان بابا، قاسم علي اپریدي شعري ټولګې او د پښتو فارسي قاموسونه پکې شامل دي، پسې وګرځېدو او د خدا بخش کتابتون کتاب وال ښاغلی انصاري وایي:

"د پښتنو په اړه له موږ سره ډېر مواد نشته. عباس خان شېرواني د علي ګړهـ اوسېدونکی و، هغه یو کتاب " شېرواني نامه " لیکلې ده، چې د علي ګړهـ او د هغې د شاو خوا شېرواني پښتنو اوسېدونکیو په اړه یې پکې څېړنه کړې وه. مونږ د پښتو قلمي نسخې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرو، چې شمېر يې ډېر نه دی، خو په فارسي کې ډېرې نايابه نسخې شته دی، چې د علمي څېړنو وړ دي. ځينې پښتانه په دې اړه د څېړنو لپاره راغلي دي او راځي، ځکه پښتنو پر هندوستان حکومت کړی دی او په ادبياتو، هنر او په کلتور کې ډېره لويه ونډه لري. داسې موضوعگانې ډېرې دي، چې بايد وڅېړل شي".

ماخذونه

۱. پير روښان او روښاني انقلاب. سيف الرحمان مسعود. يونيورستي بک ايجنسي پېښور. ۱۰۹۸ م. ۹۷ مخ

۲. وزيرستان. لايق شاه درپه خېل. المطبعت العربيه. لاهور ۱۹۹۳ م مخ. ۱۱۲

۳. مقاله. دروښاني طريقت دلاربنود اود پښتوژبې د نامتو شاعراوعارف حضرت شاه ارزاني (رح) مزار په بهارکې دی. ۲۰۰۳ م. ليکوال پروفېسور عبدالخالق رشيد دجواهرلال نهرو پوهنتون استاد. ۱۱، ۲۱ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بهار اوسني پښتانه

د بهار عام خلک اوس هم د شېر شاه په نوم ویاړي. دوی هغه ته د "بهار سپوت" یعني " د بهار مېړني زوی" وایي. دلته اویا فیصده مسلمانان ځان ته پښتانه وایي او په دې کې راجپوت پښتانه هم شامل دي. د دوی د یو قام نوم هم سوري و، چې د لمر (سوریه) نه راوتلی توری دی. دده د حکومت او انتظام په اړه د پټنې د پولیس تانې مشر کرشن ویر راته وویل، چې د هند د مالیې او د محصول نظام اوس هم هماغه د شېر شاه له خوا معرفي شوی نظام دی.

په عامو وګړیو کې هم د شېر شاه نوم ډېر یادېږي او

دده په اړه ډېري کیسې په خوند خوند یو بل ته کوي. مهندر جسپال د پټنې یو سرکاري ملازم دی او دا کیسه یې راته وکړه، چې شېر شاه به د خپلې کلا پر بام سهار وختي ودرېدو او کتل به یې چې د چا له کوره لوګی را خېژي، یعنې معلومول به یې چې نغری پکې بل دی که نه؟. په دې کې به یې د هندو او مسلمان توپیر نه کاوه، که له یو کوره به یې لوګی نه لیده، نو داسې به یې ګڼله چې پر دې کور یو څه مصیبت راغلی دی یا څوک ناروغه دي او یا د خوړو لپاره څه نه لري. بیا به یې خپل یو عسکر ورلېږه، چې معلومات وکړي او داسې چې به هر څه مشکل و، هغه به یې ورته حل کړو.

د بهار خلکو شېر شاه ته د ډېر درناوي له لامله په لوړه سترګه ګوري، خو دده په ټاټوبي کې دده د مزار نه پرته بل داسې څه نشته، چې دده د وختونو حال ترې راڅرګند شي. انګرېزانو، چې دده د استوګن ځي په اړه په لیکنو کې اشاره کړې ده، د هغې اوس هېڅ نښې نه دي پاتې.

په سهسرام کې مې له پروفېسر شفق یوسفزي نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنه وکړه، چې آيا په سهسرام کې د شېر شاه د اوسيدو ځای يا د هغه نور اثار شته؟. هغه وويل: "د بهار شريف نه يو تن د لرغونو اثارو د شعبې نه راغلی و، چې ويل يې د شېر شاه د کورنۍ نه يم. ده پخپله په سهسرام کې لټه کوله، چې اثار پېدا کړي خو دلته يې هيڅ ترلاسه نه کړل".

ده راته وويل چې په بهار شريف کې د شېر شاه په اړه يو څه پلټنې روانې دي، ځکه هلته دده د کورنۍ خلک اوسېږي، نو ځکه د زمکې په کيندلو يې د شېر شاه د وخت پخواني لوښي تر لاسه کېږي. دا چې ولې په سهسرام کې د شېر شاه اثار نه ليدل کېږي، نو دی يې علت داګڼي، چې: " کله چې مغلو له سوريانو نه واک تر لاسه کړو، نو دوی شېر شاه ته د يو ډاکو او غاصب په سترګه کتل، له دې زيات اهميت يې نه ورکاوه او دده ټول تاريخ يې وران کړو. هاغه شېر شاه، چې په غرونو کې يې کلا ګانې جوړې کړې، آيا ممکنه ده چې هغه دې خپل تاريخ نه وي ثبت کړی، خو د همايون له بېرته راتګ سره دلته (سهسرام کې) د شېر شاه ټول اثار رنګ کړی شول، اوس ځينې خلک

دا څېړنې کوي، خو په سهسرام کې هيڅ نشته".

د پروفېسر شفق خبرې تر يوه بريده سمې دي. په کوم ډول چې د سور کورنۍ ښځې او ماشومان ووژل شول، په دې به خلکو کې وېره پېدا شوې وي او دده د وخت ليکلي سرکاري اسناد، فرمانونه او د زمکو قوالې به يې له وېرې له منځه وړې وي. د شېر شاه د دور ځينې اثار به پخپله د بهار په کلو بانډو کې وي، خو لټه غواړي. خو دا هم حقيقت دی چې په شاړسمه پېړۍ کې په پښتنو کې د تعليم کمی و او د ليکلو دود، په تېره بيا د تاريخ ليکلودود نه و. دوی به د جنګ په مېدان کې ډېرې تورې وهلې، خو ددې ليکلو ته نه و وزګار. کومو خلکو چې کتابونه ليکل، هغوی هم ديني ليکنې کړي دي. د سهسرام، بهار شريف او د پټنې تر منځ داسې کلي شته، چې په هغو کې له شلو نه واخله تر سلو پورې پښتنې کورنۍ آبادې دي.

په بهار کې د ګيا ضلعې يوه ښاريه، چې شېر ګهاټي نومېږي چې د جنوب لوري ته د جهاړکهنډ ته نږدې ګڼو ځنګلونو سره جوخته سيمه ده. د پروفېسر عالم د معلوماتو له مخې دلته د کوهاټ اپريدي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسېږي او ټول کورونه د "کوټهي پټهان" په نامه یادېږي.

شیر گهاټي ته نږدې د امام گنج نامتو کورنۍ د علي خان ده. د دوی کور "گلابي کوټهي" نومېږي. د کوټهي توری د انگرېزانو د کورونو لپاره کارېږي، نو دا توری ښیي چې یا خو دا خلک د انگرېزانو له خوا جوړو شویو کورونو کې مېشت دي او یا په هغه جوړښت جوړ دي. په لهوار کې هم شل کوره د اپریدیانو دي. دغسې په کوټهي کونډا کې یوسفزي او په دومړیه کې د دومړ او شیراني قام خلک پراته دي.

سهسرام ته نږدې په سکندر پور کې د لودهي باچا په نوم د شیرانیانو پنځوس کورنۍ دي او دومره ساده ژوند کوي، چې ددوی شتمن هم په د خاورو په کچه (خامو) کورونو کې اوسېږي.

همداراز د پټنې لویدیځ په سل کلومیټرۍ کې په زمانیه کې هم شپېته ـ اویا کورنۍ د پښتنو دي، چې د خټکو ټوله (ټولنه) هم پکې اباده ده. د دربهنگه په یو کلي مراد اباد کې اوس هم د پښتنو شل، دېرش

کورنه شته. دا ځای د یو روهیله پښتون مراد خان په نوم اباد شو او اوس د نور الزمان او د صدیق خان کورنۍ مخوري دي. دلته راجپوت پښتانه هم اوسېږي، چې زیات یې زمکه وال دي. له گیا سره نږدې په پهاړي پوره کې ه د پښتنو لسو نه تر پینځلسو کورنۍ آبادې دي.

د پروفېسر طلحه برق د معلوماتو پر بنسټ، د بهار په ایالت کې د پښتنو کلي زیاتره د گیا د ښار شاو خوا دي. د سهسرام په سیمه کې یو کلی، چې هغه لیدلی، د نواده په ضلع کې دی. دی وایي:

"هلته اوسیدونکي خلک د نورو نه بیخي فرق کوي. دوی په رنگ سپین، قدونه یې لوړ او متې یې مضبوطې دي. دومره زمانه پرې واوړېده، خو دوی بیا هم له لیري پښتانه ښکاري. پکري د بهار شریف نه پینځه څلوېښت کلومیټر لیرې پروت دی او دلته هم هغسې پښتانه له ډېرو کلونو مېشت دي. دین نگر یو بل کلی دی، چې پښتنو پکې تراوسه خپل ژوند ته بدلون نه دی ورکړی."

د پټنې نه اتیا کلومیټر شمال لوېدیځ کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

جگدېش پور کلی دی، چې سهسرام ته په لاره پکې تم شو. په بهوج پور ضلع کې راته دا کلی د یوې وړوکې ښاریې په شان ښکاره شو. دلته زر کورونه دي، چې له پنځوسو څخه زیات پکې د پښتنو دي. یو بل ته ډېر نږدې ځایي خلک د کلي دې برخې ته "پټهان ټوله" وایي، چې د کورنۍ مشر اقبال وارث یې په پټنې کې اوسیده، خو د نیکونو په کور کې یې کشر ورور اسد وارث ژوند کوي.

اسد وارث خان راته وویل: " مونږ ته ویل شوي دي، چې نیکونه مو په نولسمې پېړۍ کې له غزني څخه راغلي او موږ خلیل زي پښتانه یو.".

د وارث د کورنۍ غړي په رنګ کې ډېر سپین نه دي، خو ونې یې جګې دي. کور یې دوه برخې لري: یوه یې حجره ، چې دوې ورته "بېټهک" وایي او بله یې کور یا زنان خانه وه. د حجرې نه بهر لویه برنډه او دننه د لوېیتالار شاوخوا درې کوټې ښایي په نولسمې پېړۍ کې جوړ شوي وي. هغه راته وویل، چې د ماشومتوب راهیسې یې کور په همدې شکل لیدلی دی.

په بهرنۍ برنډه کې چاپېره د کښېناستو لپاره د

ډېرې ښکلې چوکۍ او ددې درې خواو ته پوړۍ وې. ددې برنډې ګس لاس ته یو باغ و، چې بوټي پکې پخپله راټوکېدلي و. اسد وارث راته وویل، چې تر ډېرې مودې دا ځای بې غوره پاتې واو اوس مو ددې صفایي پیل کړې ده.

اسد راته د خپلې کورنۍ زاړه عکسونه راوښودل، چې ځینې پکې چینجو خوړلي ول. په لوی تالار کې د هغه د پلار عکس هم و، چې په شلمې پېړۍ کې بریتنانیې ته سبق لپپاره تللی و.

کله چې زه ورسره کور(زنان خانې) ته ننوتم، نو بهر په کوټه کې یې نارې کړې، چې مونږ درځو. راته یې وویل چې " دا زمونږ رواج دی، چې که په کور کې څوک پردی ښځه ناسته وي، چې یوې ډډې ته شي".

د کور دننه په برنډو کې د لرګي لوی خو ټیټ تختونه او د سرو پایو ښکلي کټونه ول، چې بالښتونه وباندې ایښې ول. په دېوالونو تورې او ډالونه ځوړند ول او د برنډې د یوې څنډې نه د خوب کوټو ته لاره تللې وه. د اسد خاله هغه وخت د ماسپښین لمونځ کاوه.

اسد وارث راته وویل: " زمونږ نیکونه د مغل باچا محمد شاه پر وخت د غزني نه هند ته راغلي ول، هاغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت د راجپوت د داړه مارانو د مخنیوي لپاره یو پوځ جوړ کړی و. وروسته بیا دوی ته د مغلو او انګرېزانو له خوا دا زمکې ورکړی شوې. په اصل کې زموږ زمکې سهسرام ته نږدې په بهبهوه نومې ځای کې دي او په پرګنه کې مو ریاست و. سره له دې چې حکومت په زرعي اصلاحاتو کې رانه زموږ ډېرې زمکې واخیستې، خو د خدای په فضل اوس هم کافي زمکې را پاتې دي. زما پلار له دې ځایه د پارلیمان غړی انتخاب شوی و".

دجګدېش پور زمکه ښېرازه او شنه ده او خلک یې په کر کرونده ژوند کوي. په نولسمې پېړۍ کې د مغلو سلطنت کمزوری شوی وا و په هره سیمه کې بې امنیتي وه، په دې لاره به چې د حکومت د مالیو راټولوونکي تېرېدل، نو د غلو او ډاکوانو له لاسه به لوټل کېدل. ځینو ښې منظمې ډلې لرلې، چې د سیاسي ځواکونو لپاره به یې هم دا کار کاوه. په دوی کې یو راجپوت بابو کنور سنګهـ هم و، چې وروسته یې بیا له انګرېزانو سره ډغرې وهلې.

جګدېش پور یو له هغو کلیو څخه و، چې بنګال ته تلونکې لویې لارې ته نږدې پروت و. ښایي د وارث

کورنۍ په څېر ځینې نورې پښتنې کورنۍ هغه وخت دلته مېشت کړی شوې وي، چې د لارې د امنیت وساتي. تر ۱۸۵۷ م پورې دې خلکو د لارې ساتنه کوله او مغلو ته یې کاروانونه خوندي تېرول، چې ددې په بدل کې ورته جاګیرونه ورکړې شول .

کله چې د انګرېزانو نه د خپلواکۍ لپاره پاڅون (غدر) وشو، نو عامو خلکو د انګرېز پر ضد وسله راواخیسته او ددې سیمې پښتانه هم په دوو ډلو ووېشل شول. یوه هغه وه، چې د انګرېزانو پر ضد جنګېدل او دوی له بابو کنور پرتاپ سنګهـ سره مل شول ، نورو د بیا د انګرېز متې مضبوطې کړې.

یو ځل بابو کنور سنګه د یو پښتون په کور کې پناه واخیسته او کله چې انګرېزانو کور محاصره کړ، نو د هغه کونډې اسلحه راواخیسته او پخپله د جنګ لپاره له کوره راوتله. ځایي خلک دا کیسه ډېر په جوش او خوند کوي، دا مېرمنه حاجي بېګم نومېده، خو معلومه نه ده چې د کوم قام وه؟.

په پټنې کې مې د اسد وارث خان د مشر ورور اقبال په کور کې دده او د کورنۍ خبرې واورېدې. د دوی د کورنۍ ټول سړي په ښې غوږ کې د سرو زرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

والۍ اچوي. ده باور لاره، چې د پوځ جنرالانو به دا په غوږ کوله او له هم هغه وخته له دوی سره دا روایت پاتې دی. اوس ددی خبرې پخلی ممکن نه دې. د وارث کورنۍ ټول سړي شپږ فټه قد لري. د اقبال دوه زامن او دوه لوڼه دي. ، جلال او بلال، راحیل او افرین. دده کونډه خور در غزني له خپل واده کړي زوی سره د دې لوی کور په بره پوړ کې اوسېږي.

در غزني د شپېتو کالو ده او د سپین رنګ او نیلا سترګو له کبله نازکه ګوډۍ ښکاري. هغې راته د خپل کورني روایاتو په اړه وویل، چې اوس هم ساتل شوې دي.

دوی سخت مذهبي خلک دي، خوکه د واده لپاره که څوک دده لور غواړي، نو دی یې د شجرې پلټنه ضرور ګڼي. د خپلې کورنۍ شجره یې ساتلې او هېڅوک پکې ګوتې نشي وهلې.

د واده خواست د هلک دکورنۍ له خوا کېږي او د جهېز (پسول) غوښتنه هېڅ نه کېږي، که د جینۍ کورنۍ مالداره هم وي، د جینۍ کور د مهر غوښتنه کوي او که هر څومره مهر ټاکل شوی وي، د نکاح پر وخت به د جینۍ پلار ته هرومرو د سرو زرو دوه

سیکې د سپینو زرو په تال کې ورکول کېږي. د نورو زمکو او پیسو غوښتنه نه کیږي.

در غزني راته وویل، د واده پر وخت ناوې ته اوربل جوړوي او کله چې د مور پلار له کوره وځي، نو په ډولۍ ورته وریجې او سیکې شیندي. د ماشوم د زېږېدو پر مهال دوی ډزې کوي، څلور ډزې د هلک لپاره او درې د جینۍ لپاره.. په کلیو کې پښتانه اسلحه هم لري، چې د هغې سند ورسره وي. د شپې ښکار کوي په واده او نورو موقعو ډزې هم کوي.

اقبال خان راته وویل، چې په امام ګنج کې پښتانه ډېر شتمن نه دي، خو ځینې دودونه یې پخواني دي. د اقبال وارث له کورنۍ سره خبرو پر وخت دده کشره لور افرین هم ناسته وه، چې د شلو یویشتو کالو وه. د مشرانو په خبرو کې یو څه ځنډ راغی، نو هغې ووېل: " اوس خو دویم نمبر پښتانه هم ډېر شوي دي" ما ترې ددې خبرې سپیناوی وغوښت، نو ویې ویل: "ځینې کسان پښتانه نه وي خو له خپل نوم سره خان لیکي" بیا یې مثالونه راکړل، چې د هندي فلمونو نامتو ستوری عامر خان اصل پښتون او ددوی خپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی او پخپل کورني البم کې یې راته د هغه عکس هم راښکاره کړو.

راته یې وویل: "دا نور اېکټران، سلمان خان او شاه رخ خان خو پښتانه نه دي او له خپل نوم سره خان لیکي." ما ترې پوښتنه وکړه چې په دې کې د هغې څه اعتراض دی؟ نو راته یې وویل:" دا غلطه خبره ده، نور خلک پرې دوکه کېږي، زمونږ کور ته یو هندو راتلو چې څه موده وړاندې یې زما د پلار په لاس اسلام قبول کړو او نوم یې هم بدل کړو. اوس هغه سړی له خپل نوم سره "خان" لیکي".

د افرین په دې خبرو یې مشرانو ورته څه ونه ویل، خو اقبال وارث وویل چې د بهار مسلمانان ځان مظلوم احساسوي، دلته پښتنو د ظالم پر ضد توره رااخیستې ده، نو کېدای شي دوی یو ښه شناخت غواړي او خان یوه ښه مانا ورکوي.

دگیا او سهسرام په پنځوس کلومیټرۍ کې د جهان اباد کلی دی. پروفېسر محمود عالم د ملک کورنۍ نه دی او هلته په کلو کې یې د پښتنو د ژوند یو څرک راښکاره کړو. هلته د شمشېر زنۍ او کشتي (غېږې

لوبه) اوس هم کېږي. دلته پښتانه سني عقیده لري، خو د محرم په لسمه جلوس وباسي او تعزیه وړي. د محمود عالم په کورنۍ کې د ودونو په موقع ډېر پخواني دودونه تر ډېره وخته عملي کېدل، خو اوس یې ورو ورو د نوې زمانې او د هندوانو رسمونه خپل کړي دي، ان تر دې چې د واده په موقع هلک ناوې ته په وېښتو کې سیندور (سور رنگ) هم لگوي.

بیا هم د کلو ژوند دومره نه دی بدل شوی. په جهان اباد کې د واده نه دوه یا درې ورځې وړاندې د ناوې د خور مېړه د سپېده چاودې نه وړاندې یوه توره په لاس د کلي کوڅې ته راوځي، ده سره د ناوې خوېندې او نورې نا واده جینکۍ چې یو منگې ورسره وي هغه کوهي (څاه) ته ورځي، چې تر ټولو خوږې اوبه لري. هلته دا سړی د کوهي نه اوبه راباسي او جینکو ته منگې ورډکوي. د تورې په سر یوه مڼه یا د خوږو ټوټه ددې نښه وي، چې دا د جنگ لپاره نه ده راوېستل شوې. په هغه ماپښین د ناوې د کور په انگڼ کې یوه لوړه چوکۍ ږدي او ناوې بهر ته راباسي. بیا مېروښې ښځې د منگې په اوبو د ناوې وېښته مینځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بهار د پښتنو په هر واده کې يو څودوديزه سندرې ارو مرو ويل کېږي. يوه سندره داسې ده: "ياد کرو کهوم" پروفېسر عالم وايي، چې دا سندره په اصل کې " ياد کرو قوم" ده يعني "خپل قام ياد وساته" .

د واده د ډوډۍ لپاره ټول کلي خبروي او ددې لپاره د کلي ډم په لوی مېدان کې نغاره ډنگوي. د واده ډوډۍ يوه شپه وړاندې په پخولو پيل کېږي. ددې لپاره په زمکې کې څو کندې جوړوي او اورونه پکې بلوي. د غوښې لويې لويې ټوټې د خاورو په لويو کټويو کې ټوله شپه پخېږي. په بله ورځ هم هلته په تناره خمبيره ډوډۍ پخوي او له غوښې سره يوځای يې مېلمنو ته ورکوي. پخوا به يې ودونو کې داسې وريجې پخولې، چې وچه مېوه به يې لرله لکه بادام، غوزان او کشمش خو اوس دا شيان گران دي او نه موندل کېږي، نو په وريجو کې شنه چنه (نخود) گډوي او داسې وريجو ته کبولي (کابلي) وايي.

دوی ډوډۍ خمبيره کړي، بيا غټې پېړې جوړې کړي او په تبۍ يې کېږدي، چې لږه کلکه شي نو په اور يې وريتوي. وروسته يې د غوښې له ښوروا سره

خوري. دوی غوښه هسې هم ډېره خوري او د پلاو نه علاوه چلاو هم پخوي، روغني ډوډۍ په خاصو موقعو پخوي.

د بهار يو بل پوځي مشر چې د دوی په ځايي ژبه کې په سندرو لمانځل کېږي، د ملک ابراهيم د بيا (بيو) په نوم شهرت لري. پروفېسر عالم راته يوه بېلگه راکړه. وايي: "پچهم سې ملک بيو ايې، سوي لاې سانگ لاې" (د لوېديځ لوري نه ملک بيو راغی، ستن او تار يې راته راوړل)

دی په **۱۳۳۹** ميلادي کال کې د افغانستان له غزني څخه هند ته راغلی او د سلطان محمد بن تغلق د پوځ يو جنرال و. ځينې تاريخونه وايي، چې د ملک لقب بيا ده ته سلطان تغلق له خوا ورکړی شوی و. وروسته دی د بهار والي وټاکل شو. دده مقبره د بهار شريف په يوې غونډۍ جوړه ده او دلته يې خلک هم هاغسې گڼي او د نورو صوفيانو په څير يې لمانځي. د ملک بيو په اړه څېړنې نه دي شوي او د ځايي خلکو له خوا هره کيسه د منلو وړ نه وي.

په بهار کې ددې صوفيانو او د سور کورنۍ د مقبرو له کبله هغه خلک، چې ځانونه پښتانه گڼي

(c) ketabton.com: The Digital Library

وايي چې د دوی مشران له غزني ورغلي ول. داسې ښکاري چې له دې نوم سره د پخواني عظمت د تړاو له کبله خلکو ته ددې يادونه اسانه ده. دويمه دا چې د بېوزلۍ او د غربت له کبله عام خلک د خپل راتلونکي په اړه اندېښمن وي او د دوی لپاره ارزان او اسان ځای کور ته نږدې نامتو زيارت وي، چې دوی پرې عقيده لري.

ددې ثبوت د پټنې د ځينوکوڅو نومونه ول، چې هلته د اوسيدونکي قام په نوم يادېږي لکه لودي کټړه او لواني ټولنه. په هر يو محلت کې يو زيارت شته اود پښتنو نورې کوڅې د دوی د پيرانو په نوم شهرت لري، لکه پير باهورمحله. د دې پير په اړه وايي، چې دی له شاه ارزاني سره يو ځای راغلی و. شاه تکه، بتاو گنج، (بتاو ځاه يا کوهي ته وايي)، کچي او پکي درگاه (کچه او پاخه زيارتونه) چې دا ټول هم د گنگا پر غاړه پراته دي، دلته اوسيدونکي ډېر شتمن نه دي، خو ځينې روايات يې اوس هم ساتلي دي. په کورونو کې د مېلمه د هرکلي پر وخت ورته خوشبوي (عطر) لگوي. د مېلمنو لاسونه په چيلمچي کې مينځي او تر خپله وسه يې د مېلمه پالنې دود په ځای

ساتلی دی.

له دې عقيدې سره سره د عامو زيارتونو وضع ښه نه ښکاري. پخپله د ارزاني د مزار چار چاپېره د په گرځيدو اندازه کېږي، چې هر کال دده د عرس په موقع دلته په زرگونو خلک راټولېږي او دکانداري کوي. ډېری خلک ورته چنده (شکرانه) هم ورکوي. که ددې پېسو څلورمه برخه هم ددې د رنگو دېوالونوپه سمولو او يا دلته د ونو په کرلو ولگول شي، نو د بهار شريف د زيارت په څېر به شي.

شاه حسين راته د خپلو مشکلاتو او د ځينو مجبوريو خبره وکړه، ولې زيات تفصيل يې راته څرگند نه کړو.

په بهار کې د پښتو ژبې ويونکيو شمېره لږه ده، هغه چې اوس د افغانستان نه پټنې ته ځي راځي د پېسو په کاروبار يا د وچې مېوې په تجارت بوخت دي. يو څو پکې ډېر شتمن دي، خو تعليم يې نه دی کړی. خلکو ته په پور پېسې ورکوي او بيا يې له سود سره يو ځای ترې اخلي. خبر نه دي، چې دلته د پښتنو د تېر عظمت نښې اوس په څه حال دي؟.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

د بهار د سيمې يو شميروګړي

يادونه او مننه

په بهار کې د ځيرنو لپاره د جواهر لال نهرو پوهنتون کې د افغانستان استاد عبدالخالق رشيد او د ډاکټر اخلاق انصاري، د شاه ارزاني د درګاه متولي پروفيسر شاه حسين احمد، د ارزاني د مدرسې طالبانو، د پټنې د پوهنتون پروفيسر طلحه برق او يو شميرنورو استادانو، د خدابخش کتابتون مشر، د سهسرام پروفيسر شفق يوسفزي د جګدېش پور وارث کورنۍ او نورو پښتنو نه مننه کووم. په سهسرام کې د منا سنګه راجپوت هم مننه چې کله د شير شاه سوري مقبرې ته مخامخ زما کيمره بنده شوه نو ده راته پخپل کيمرې عکسونه واخستل او راپسې يې راوړل.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library